

BİR KARİZMATİK OTORİTE ÖRNEĞİ OLARAK İMAMET VE MEHDİ ANLAYIŞI: TÜRKİYE CAFERİLERİ (İĞDIR ÖRNEĞİ)

Sefer YAVUZ *

Özet: Karizma ve karizmatik niteliğin tanımlanmasında dinin yeri yadsınmaz. Bu ilişkiden dolayı çoğu dini liderlik, “karizmatik niteliği” içkindir ve çoğu din ve dini grupta karizmatik dini lider tipine rastlanır. Müslüman dünyada en önde gelen karizmatik dini liderlik örneklerinden biri Şii’likteki İmamet ve Mehdi anlayışıdır. Bu anlayış geçmişte olduğu gibi günümüzde de; teoride olduğu gibi uygulamada da canlılığını korumaktadır. Çalışmada öncelikle teorik olarak karizmatik dini liderlik analiz edilecek sonra örneklem çerçevesinde günümüzdeki durum incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Karizmatik otorite, dini liderlik, imamet, mehdi.

The Conception of the Imamat and Mahdi as a example of the charismatic authority: Turkey Jafaris (example of Igdir City)

Abstract: The place of religion in the definition of charisma and charismatic qualities is undeniable. Because of this relationship, most religious leadership includes “the charismatic qualities” and most religions and religious groups have charismatic religious leaders. In the Muslim world, one of the foremost examples of charismatic religious leadership is the concept of Imamate and Mahdi in Shi’ism. This understanding maintains the vigor in today as in the past and in practice as in theory. In the article, it will be theoretical analysis of the charismatic religious leadership and then it will be study the samples within the framework of the current situation.

Keywords: Charismatic authority, religious leadership, imamat, mahdi.

1. Kavram Olarak Karizma

“Karizma” kelimesinin aslı Yunanca $\chi\acute{\alpha}\rho\iota\sigma\mu\acute{\alpha}$ ’dır.¹ Fransızca karşılığı “Charisme”, İngilizce karşılığı ise “Charisma” kelimeleridir. Dilimizde bir tür “ilahi ilham yeteneği veya ilahi hediye,² “kutsal ya da Tanrı vergisi”³, bağış⁴,

* Yrd. Doç. Dr., Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

1 Oskari Juurikkala, “Likeness to the Divinity? Virtues and Charismatic Leadership”, *Electronic Journal of Business Ethics and Organization Studies (EJBO)*, 2012, c. 17, sayı: 2, s. 4.

2 G. Yukl, *Leadership in Organizations*, 3. Baskı, Prentice Hall International, 1994, s. 317.

3 Juurikkala, “Likeness to the Divinity? Virtues and Charismatic Leadership”, s. 4.

4 Yener Özen, “Karizma”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2012, c. 1, sayı: 3, s. 369.

“doğuştan gelen bir armağan/saygınlık”,⁵ “serbestçe bağışlama”⁶, “lütuf, inayet, kerem”⁷ “hidayet” ve bir kimsenin müstesna, deruni güce sahip olması⁸ gibi anlamlara gelmektedir.

Terim olarak ilk defa Petrus tarafından, Peygamber ve dini liderlerde bulunduğu varsayılan olağan üstü yetenek ve kişisel özellikleri ifade etmek için İncil’de kullanıldığı belirtilmektedir.⁹ Hristiyan gelenekte “ilahi mevhibe” anlamına sahiptir. Kutsal varlığın yüce çağrısına dayanan, hem çağrılan şahıs hem de diğerleri tarafından buna inanılan¹⁰, iyileştirme gibi olağanüstü bir yeteneği/yetenekleri açıklamak için kullanılan kavramdır.¹¹

Kavramı sosyal bilimlere taşıyan¹² hatta Sosyolojiyi “karizma” kavramıyla ilk tanıştıran Max Weber olmuştur.¹³ Gerth ve Mills, Weber’in Sosyoloji Yazıları ismiyle Türkçe’ye tercüme edilen çalışmanın giriş bölümünde, Onun karizma kavramını, bir kilise tarihçisi ve hukukçu olan Rudolf Sohm’dan aldığını belirtmektedirler.¹⁴ Aynı zamanda Henderson ve Parsons da Weber’e ait “The Theory of Social and Economic Organization” ismiyle İngilizceye çevirdikleri çalışmada aynı şeyi belirtirler.¹⁵

Weber’in yaklaşımında kavramın net bir tanımını yakalamak kolay

-
- 5 Gaye Edizler, “Karizmatik Liderlikte Duygusal Zekâ Boyutuyla Cinsiyet Faktörüne İlişkin Literatürel Bir Çalışma”, *Selçuk İletişim Dergisi*, Konya, c. 6, sayı: 2, s. 138.
 - 6 Mehmet Taplamacıoğlu, *Din Sosyolojisi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, no: XLVII, Ankara 1963, s. 192.
 - 7 Taplamacıoğlu, *Din Sosyolojisi*, s. 20.
 - 8 Hans Freyer, *Din Sosyolojisi*, çev.: Turgut Kalpsuz, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, no: LIV (54), Ankara 1964, s. 51.
 - 9 Taplamacıoğlu, *age*, s. 192; Tanıl Kılınç, “Liderlikte Durumsallığın Ötesi (II) Karizmatik Liderlik Yaklaşımı”, *İstanbul Üniv. İşletme Fakültesi Dergisi*, İstanbul 1996, c. 25, sayı: 2, s. 68. Ayrıca Kral James İncil’indeki söz konusu kısımların tercümesiyle ilgili değerlendirme için bk. Carl J. Friedrich, “Siyasi Liderlik ve Karizmatik İktidar Meselesi”, çev.: Metin Kıratlı, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Ankara 1961, c. XVI, sayı: 2, s. 138.
 - 10 Friedrich, “Siyasi Liderlik ve Karizmatik İktidar Meselesi”, s. 139.
 - 11 Özen, “Karizma”, s. 370.
 - 12 Yukl, *Leadership in Organizations*, s. 317.
 - 13 Charles Lindholm, *Charisma*, Basil Blackwell, Oxford 1990, (pdf sürüm 2002), s. 28.
 - 14 Ayrıntılı bilgi için bk. Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, İngilizceye çev.: H. H. Gerth, C. Wright Mills, Türkçeye çev.: Taha Parla, İletişim Yay., İstanbul 1998, s. 96.
 - 15 Ayrıntılı bilgi için bk. Max Weber, *The Theory of Social and Economic Organization*, çev.: A. M. Henderson ve Talcott Parsons, Oxford University Press, New York 1947, s. 328.

olmasa da¹⁶, “Tanrı vergisi”¹⁷, “olağandışı güç”, “bir tür yeni ruh”¹⁸, “verilmiş hediye”¹⁹, “ilahi lütuf” veya “ilahi hediye”²⁰, “sıradan insanlardan ayrı/farklı olmak” veya “aşkın ve insanüstü” ya da en azından özellikle “istisnai güç” veya niteliklerle donatılmış olmak²¹ anlamları yüklendiği görülmektedir. Bu bağlamda Onun karizma yaklaşımının özünü doğüstü, aşkın veya istisnai güç ya da nitelikler, en başta da ilahi kaynaklı bir takım kabiliyetlerin oluşturduğu söylenebilir.²² Bir kişilik ve davranış özelliği olarak, bahsedilen veya verilen bazı ilahi güçlere gönderme, başka ifadeyle aşkınlık²³, yaklaşımın özgün boyutunu meydana getirmektedir.²⁴

Diğer taraftan kavramın temel niteliklerinden biri de “rutin dışılık”tır. Weber günlük rutinin dışına taşan her türlü talebin karşılanmasının kural olarak karizmatik temele dayandığını belirterek karizma ve rutin arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir.²⁵ Dolayısıyla Weber’in karizma tartışması baştan sona, gizli ya da açık bir şekilde hem liderin özellikleri hem de misyona bir aşkınlık atfeder. Liderin özellikleri noktasında doğüstü, insanüstü²⁶ ya da istisnai tanımı yapılırken, misyonuna yönelik yeni, günlük rutinin dışına çıkma, sıra dışı ve devrimci nitelermeleri yapılır. Aşkınlık o kadar önemlidir

16 Lindholm, *Charisma*, s. 28.

17 Weber, *The Theory of Social and Economic Organization*, s. 328; Weber, *Sosyoloji Yazıları*, s. 96.

18 Max Weber, *The Religion of China*, çev.: Hans H. Gerth, The Macmillian Company, New York 1964, s. 30.

19 Tuomo Takala, “Darkside of Charisma: Elements of Irresponsible Leadership”, *İş Ahlakı Dergisi*, 2009, c. 2, sayı: 4, s. 45.

20 Hasan Gül ve Güner Çöl, “Atf Teorisinde Belirtilen Karizmatik Lider Özelliklerinin Üçü Örgütsel Bağlılık Modeliyle İlişkileri Üzerine Bir Araştırma”, *Atatürk Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Erzurum 2003, c. 3-4, sayı: 17, s. 166.

21 Timothy A. Judge, Erin Fluegge Woolf, Clarice Hurst ve Beth Livingston, “Charismatic and Transformational Leadership”, *Zeitschrift für Arbeitswissenschaft. Organisationspsychologie* 2006, c. 50, sayı: 4, s. 204; Douglas F. Barnes, “Charisma and Religious Leadership: An Historical Analysis”, *Journal for Scientific Study of Religion* 1978, c. 17, sayı: 1, s. 1.

22 Karizma ile ilgili olarak başka bazı yaklaşımlar için bk. Juurikkala, “Likeness to the Divinity? Virtues and Charismatic Leadership”, s. 6.

23 Friedrich’e göre karizmatik otorite anlayışındaki ilahi, aşkın vurgusu ile lütuf ve inayetin kaynağı ilahi bir varlığın mevcudiyetine dair dini bir kanıyı da tazammun eder. Ayrıntılı bilgi için bk. Friedrich, “Siyasi Liderlik ve Karizmatik İktidar Meselesi”, s. 141.

24 Edward Shils, “Charisma, Order, and Status”, *Amerikan Sociological Review* 1965, c. 30, sayı: 2, s. 200.

25 Weber, *Sosyoloji Yazıları*, s. 326.

26 Juurikkala, “Likeness to the Divinity? Virtues and Charismatic Leadership”, s. 5.

ki, Dow, aşkınlık atfı olmadan karizma ile ilgili anlamlı bir şey söylenemeyeceğini belirtir.²⁷

Karizmatik özellikler sıradan özellikler olmadığı gibi, aynı zamanda sıradan insanların ulaşamayacağı, ilahi kökeni olmakla birlikte örnek de alınması gereken özelliklerdir.²⁸ Bunlar, doğuştan gelmekle birlikte, karizma sahibi kimseler hem bu özelliklere sahip oldukları için hem de doğuştan sahip oldukları için sıradan insanlardan ayrı görülmektedir.²⁹ Dolayısıyla Weber'in yaklaşımında karizmanın, kolektif bir özellik taşımadığını, herhangi bir toplumsal sınıf ya da tabakayla ilişkilendirilmediğini, aksine bireysel düzlemde temellendirildiğini söylemek mümkündür.³⁰ Bu, bir bakıma karizmanın analizinde yapıdan ziyade insan faktörünün rolünü vurgulamak olarak da görülebilir.³¹

Weber'e göre pür karizma çoğu zaman bir ideal olarak kalacak ve toplumsal gerçekliğe birebir yansımaz. Bununla birlikte nerede ortaya çıkarsa çıksın karizma en başta bir çağrıdır, "misyon" veya "manevi görev" gibi anlamlı bir çağrıdır.³²

Weber'in katıksız/pür karizma üzerine yazdıkları göz önüne alındığında, çoğunun yapı karşıtı bir muhtevaya sahip olduğu görülecektir.³³ Zaten bizzat karizmanın kendisi de Weber'e göre, doğası gereği kurumsal ve kalıcı bir yapı değil, kurumsal kalıcılığın tam tersidir. O, bu tür karizmanın her türlü patrimonial egemenliğin, rasyonel yönetime bağlı olan bütün tekdüze işleyişlerin, yine bütün kurumsal rutinlerin, geleneğin ve gelenekten kaynaklananların karşısında yer aldığını belirtir.³⁴ Bu bağlamda Weber'in, bur-

27 Jr. Thomas E. Dow, "The Theory of Charisma", *The Sociological Quarterly* 1969, c. 10, sayı: 3, s. 315.

28 Özen, "Karizma", s. 369.

29 Çiğdem Kirel, "Liderlik Davranış Biçimleri Konusuna Yeni Bir Yaklaşım: Karizmatik Liderlikten Dönüşümsel Liderliğe", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Eskişehir 2001, c. 1, sayı: 1, s. 45.

30 Ahmet Çiğdem, *Bir İmkan Olarak Modernite, Weber ve Habermas*, İletişim Yay., İstanbul 2004, s. 161.

31 Şennur Özdemir, "Karşılaştırmalı Bir Perspektiften Kapitalizm ve Kültür", *Sosyoloji Dergisi* 2008, c. 3, sayı: 17, s. 56.

32 Weber, *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*, s. 244.

33 George P. Hansen, *The Trickster and the Paranormal*, Xlibris Corporation, Philadelphia 2001, s. 103.

34 Weber, *Sosyoloji Yazıları*, s. 97, 326-328.

juva ile özdeşleşen eylem şeklinin yasalaşarak bir düzen ilişkisi haline dönüşmesini karizma ile ilişkilendirdiği belirtmek gerekir. Ona göre karizmaya sahip/karizmatik şahsiyetler hali hazırda var olan zihniyet dünyası ve kültürel yapıdan farklı tipler meydana getirmişler, bunlar aracılığıyla diğer insanları da etkilemişler, böylece geleneksel toplum düzeni son bulup yeni düzenin ortaya çıkmasına sebep olmuşlardır.³⁵

Bu anlamda kaynağını karizmadan alan “karizmatik otorite de Weber’e göre, devrimcidir. O, karizmatik önderlerin doğuşuna büyük önem vermiş, karizmatik kahramanları ve peygamberleri tarihin gerçek devrimci güçleri olarak görmüştür.³⁶ Çünkü egemen bir şekilde bütün geleneksel ve rasyonel normları bozmak ve bütün değerleri dönüştürmek devrimci bir tavrıdır.³⁷ Pfaff’e göre Weber, tarihteki tüm rutin dışı akımların karizmatik bir devrimle başladığını iddia eder.³⁸

Karizma Weber’e göre her çeşit düzenli ekonominin de karşısında yer alır.³⁹ Weber’in ifadesiyle, sadece “hediyelerin bir gelir kaynağı gibi görülüşü ekonomik sömürüyü küçümseyip reddetmekle kalmaz.”⁴⁰ Bu anlamda rasyonel ekonomik tüm davranışları⁴¹ bütün metodik rasyonel edinmeleri/sahiplikleri, aslında rasyonel ekonomik yapıyı reddeder.⁴² Tipik olarak anti-ekonomik bir olgudur denebilir.⁴³ Dolayısıyla karizma hem bir istikrarsızlık ve yenilik kaynağı, hem bir toplumsal değişme taraftarı hem de alışılmadık ve yeni yapılar için yaratıcı etkileri olan bir güçtür.⁴⁴

Weber’in karizma yaklaşımı, psikolojik, sosyolojik ve sosyal psikolojik boyutlara sahiptir. Her şeyden önce kişisel bir takım yetenek ve nitelikleri

35 C.H. George, *The Protestant Mind of The English Reformation*, Princeton University Press, New Jersey 1961, s. 76-79.

36 Weber, *Sosyoloji Yazıları*, s. 96.

37 Weber, *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociologys*. 115.

38 Ayrıntılı bilgi için bk. Steven Pfaff, “Nationalism, Charisma and Plebiscitary Leadership: Teh Problem of Democratization in Max Weber’s Political Sociology”, *Sociological Inquiry* 2002, c. 72, sayı:1, s. 82-88.

39 Weber, *Sosyoloji Yazıları*, s. 328.

40 Weber, *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*, s. 244.

41 Weber, *Sosyoloji Yazıları*, s. 329.

42 Weber, *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*, s. 113-114.

43 Takala, “Darkside of Charisma: Elements of Irresponsible Leadership”, s. 45.

44 Özen, “Karizma”, s. 369.

içerdiği için psikolojik boyuta sahiptir,⁴⁵ hatta Friedrich, Onun bu teoriyle otorite ile ilgili psikolojik boyutu abartma eğiliminde olduğunu belirtir.⁴⁶

Karizma sosyolojik bir boyuta da sahiptir.⁴⁷ Çünkü karizma liderin çevresindekilerin onun müstesna kabiliyeti hakkında inançla ifade edilebilecek bir cevap, bir karşılık vermesiyle fili duruma geçtiğinden, sosyoloji, kitle sosyolojisi ve sosyal psikoloji ile ilgili bir kavram olarak görülür.⁴⁸ Kaynağını aldığı özellik ya da özellikler nedeniyle bireysel bir boyuta sahipken, bu özelliklerin görülüp anlaşılması, kabul edilmesi ve idealize edilmesi, lider ve takipçileri arasındaki belirli bir otorite ilişkisini ifade etmesi⁴⁹, başka ifadeyle, "karizma"nın ortaya çıkması, ya da şekillenmesi ile diğer insanları da ilgilendiren, toplumsal bir boyuta gönderme içerir. Bu bağlamda Weber, otorite, otoritenin kaynağı⁵⁰ ile otorite karşısında diğerlerinin durumunu ifade eden "otoritenin meşruiyeti" konularına değinir. Karizmayı analitik bir kategori olarak⁵¹ "karizmatik yetki/karizmatik otorite" bağlamında analiz eder.⁵²

Weber karizmatik karakterin içeriğini analiz ederek karizmayı karizmatik kimseler/karizmanın taşıyıcıları ile takipçileri/taraftarları arasındaki ilişki çerçevesinde ele almıştır.⁵³ Wach Weber'in, karizmatik otorite anlayışıyla kavrama özel bir anlam verdiğini belirtir.⁵⁴ Hatta konuyu bu çerçevede sosyolojik bir bağlamda değerlendiren ilk düşünür olarak görülür.⁵⁵ Teoriyi Weber'den sonra geliştiren Robert House da takipçilerin belli davranışlar üzerine liderlerine olağanüstü ve kahramanca yetenekler yüklemesine dik-

45 Barnes, "Charisma and Religious Leadership: An Historical Analysis", s. 1.

46 Friedrich, "Siyasi Liderlik ve Karizmatik İktidar Meselesi", s. 137.

47 Barnes, "Charisma and Religious Leadership: An Historical Analysis", s. 1.

48 Ayrıntılı bilgi için bk. Amiran Kurtkan Bilgiseven, "Anı Yazıları: Demokrasi, Fırsat Eşitliği ve Seçkinler", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 2004, sayı: 30, s. 105-106

49 Barnes, "Charisma and Religious Leadership: An Historical Analysis", s. 2.

50 Ayrıntılı bilgi için bk. Weber, *The Theory of Social and Economic Organization*, s. 328.

51 Pfaff, "Nationalism, Charisma and Plebiscitary Leadership: The Problem of Democratization in Max Weber's Political Sociology", s. 82-88.

52 Yukl, *Leadership in Organizations*, s. 317.

53 Weber, *Sosyoloji Yazıları*, s. 96.

54 Joachim Wach, *Đin Sosyolojisine Giriş*, çev.: Battal İnandı, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, no: 181, Ankara 1987, s. 42.

55 Lindholm, *Charisma*, s. 28.

kat çekmiştir.⁵⁶

Aynı zamanda karizma, liderlik, dini grup liderliği açıklamalarından dolayı dini gruplar sosyolojisini konu alan Din Sosyolojisiyle de yakından ilgili bir kavramdır. Weber'den sonra 1980'li yıllara kadar yapılan çalışmaların neredeyse tamamında politik, sosyal ya da dini liderlik açısından ele alınmıştır.⁵⁷

Karizma sahibi ile çevresindekiler arasındaki ilişkinin nasıl neticeleneceği, başka ifadeyle karizmanın ortaya çıkışı, gücü ve şiddeti, muhakkak çevresel, konjoktürel pek çok faktörün etkisine açıktır. Karizmanın muhtevasının belirlenmesi ve sınırlarının çizilmesi noktasında sosyal çevre, başka ifadeyle karizmanın içine doğduğu sosyal koşulların etkisi göz ardı edilemez.⁵⁸ Zor ya da kötü sosyal, siyasal, ekonomik, dini... koşullarla karakterize olan bir tarihsel-toplumsal kesitte, karizma ve karizmatik lidere duyulan ihtiyacın da fazla olacağı açıktır. Başka bir deyişle, sıkıntı ve memnuniyetsizliğe yol açan, toplumsal çözülme ve tabakalaşmanın arttığı radikal sosyal değişim dönemleri, sosyal, siyasal, toplumsal ve ekonomik buhran dönemleri⁵⁹ düzensizlik ve karmaşanın büyük ölçüde hüküm sürdüğü kriz ve kaos zamanları⁶⁰ karizmatik niteliğe toplumsal hazır bulunuşluğu ifade eder. Weber'in ifadesiyle, "psikolojik, fiziksel, ekonomik, ahlaki, dini, siyasi bunalım dönemlerinin "doğal" önderleri ne resmî görevliler, ne de bugünkü anlamıyla "meslek" sahipleri, yani uzmanlaşmış ve para için çalışan kişiler olmuştur". Aksine bu kimseler, beden ve ruhen herkese nasip olmayan doğüstü, özel yeteneklere sahip olan ya da olduklarına inanılan⁶¹ istisnai ve olağanüstü⁶² kimselerdir.

Barnes, İslam da dahil, seçilen elli din kurucusunu dikkate alarak tarihi

56 Judge ve diğerleri, "Charismatic and Transformational Leadership", s. 204.

57 Gül ve Çöl, "Atıf Teorisinde Belirtilen Karizmatik Lider Özelliklerinin Üçlü Örgütsel Bağlılık Modeliyle İlişkileri Üzerine Bir Araştırma", s. 165.

58 Lindholm, *Charisma*, s. 80.

59 Barnes, "Charisma and Religious Leadership: An Historical Analysis", s. 4.

60 Hasan Gül-Zafer Aykanat, "Karizmatik Liderlik ve Örgüt Kültürü İlişkisi Üzerine Bir Araştırma", *Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi*, Erzurum 2012, c. 16, sayı: 1, s. 19; Kılınç, "Liderlikte Durumsallığın Ötesi (II) Karizmatik Liderlik Yaklaşımı", s.101-102.

61 Weber, *Sosyoloji Yazıları*, s. 326; Friedrich, "Siyasi Liderlik ve Karizmatik İktidar Meselesi", s. 141.

62 Judge ve diğerleri, "Charismatic and Transformational Leadership", s. 204.

metotla gerçekleştirdiği karizmatik liderlik ve dini liderlikle ilgili çalışmada, karizmanın sadece liderin kişiliğine bağlı olağanüstü bireysel bir fenomen olmadığını, bununla birlikte, karmaşık bazı faktörlerin bir araya gelmesi ve aynı kimsede toplanmasının da önemli rol oynadığı sonucuna ulaşmıştır. Bunlar arasında liderin toplumun değerlerinin değiştiği, yeni bir dini inançlar formülasyonuna açık kapı bırakan radikal sosyal değişmelerin yaşandığı bir dönemde ortaya çıkması da sayılabilir.⁶³

Weber bu çerçevede “karizmatik” olarak nitelenen, göreve çağrılmış olma duygusuna dayanan⁶⁴, sıra dışı özellikleri olduğuna inanılan, Onun ifadesiyle, karizmatik otorite sahibi “karizmatik liderleri” ortaya atar.⁶⁵ Weber’in bahsettiği diğer otorite tipleri, rasyonel otorite, bürokratik otorite ve geleneksel otoritedir. O, bu sınıflamalarda egemenlik iddiasının meşrulaştırılmasını esas alır.⁶⁶ Karizmatik otoriteyi diğerlerinden farklı ve onların karşıtı olarak görür.⁶⁷ Onu, hem kavramsal hem de objektif olarak diğer otorite tiplerinden asıl ayıran ise aşkınlık atfıdır.⁶⁸

Weber, karizmanın kaynağı olan niteliklerin varlığına inanmanın onların bizzat var olmasından daha önemli olduğuna da dikkat çeker. Ona göre karizma gerçek, tahmin ya da bir iddia olduğuna bakılmaksızın olağanüstü bir niteliğe gönderme yapmak olarak anlaşılmalıdır.⁶⁹ Dolayısıyla karizmatik liderin karizmatik özelliklere gerçekten sahip olması gerekmez, grup üyelerinin bu olağanüstü özelliklere inanması karizma için yeterlidir.⁷⁰

63 Ancak yazar, sosyal faktörlerin karizmatik liderlerin ortaya çıkma olasılığını artırsa da, onların ortaya çıkışını veya öğretilerini belirlemeyeceğini de belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Barnes, “Charisma and Religious Leadership: An Historical Analysis”, s. 15.

64 Friedrich, “Siyasi Liderlik ve Karizmatik İktidar Meselesi”, s. 137.

65 Takala, “Darkside of Charisma: Elements of Irresponsible Leadership”, s. 45; Edizler, “Karizmatik Liderlikte Duygusal Zekâ Boyutuyla Cinsiyet Faktörüne İlişkin Literatürel Bir Çalışma”, s. 138.

66 Wach, *Din Sosyolojisine Giriş*, s. 57.

67 Weber, *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*, s. 244.

68 Dow, “The Theory fo Charisma”, s. 315.

Taplamacıoğlu aşkınlık vurgusuna dikkat çekerek “karizmatik otoritenin”, “keramete dayanan otorite” şeklinde dilimize tercüme edilebileceğini belirtir. Ayrıntılı bilgi için bk. Taplamacıoğlu, *Din Sosyolojisi*, s. 186.

69 Max Weber, *From Max Weber: Essays in Sociology*, İngilizceye çev.: Hans Gerth ve C. Wright Mills, Oxford University Press, New York 1946, s. 295.

70 Taplamacıoğlu, *Din Sosyolojisi*, s. 21; Niyazi Öktem, “Max Weber”, *İstanbul Üniv. Hukuk*

Bu manada bir devlet başkanının karizmasından bahsedilebildiği gibi⁷¹, peygamberler, askeri ve siyasi kahramanlar,⁷² bir tarikat, cemaat, mezhep ya da başka bir grup ya da dini grup liderinin karizmasından da bahsedilebilir. Dolayısıyla karizmatik liderliğin pek çok tipi vardır.⁷³ Her birinde otoritenin kaynağı aşkınlık atfının önemli bir yere sahip olduğu karizmatik niteliklidir. Bu aşkınlık, nedeniyle birey karizmatik otorite karşısında manevi olarak kendini borçlu hissederek⁷⁴, sorgulamaksızın, kayıtsız şartsız⁷⁵ itaat eder. Aslında karizma ve ona duyulan itaat arasında karşılıklı, birbirini besleyen bir ilişki bulunduğu söylenebilir. Çünkü müntesipler dini liderlerin karizması önünde, kayıtsız-şartsız itaatin kendilerini getirdiği noktada keramet ve menakıp gibi olgularla karizmatik lider etrafında kutsal koruma hâleleri oluşturur, onları hatasız, kusursuz, sorgulanamaz kişiler olarak kabul etmeye meylederler.⁷⁶ Bu kabul aynı zamanda karizmanın daha da güçlenmesine bir katkıdır. Böylece bir taraftan karizma artacak ve güçlenecek diğer taraftan itaat daha da derinleşecektir.

Weber, “karizmatik otorite”, yönetilenlerin/takipçilerin bir kimsedeki olağanüstü niteliğe inandıkları için onlara itaat etmelerine gönderme yapmalı” der.⁷⁷ Bu nedenle karizmatik otoritede lider ve takipçileri arasındaki ilişkinin ussal olmayan, daha çok kişisel⁷⁸, inanma temelli bir bağ⁷⁹, duygusal bir taahhüt⁸⁰, olduğu söylenebilir. Karizmatik liderliğin tabii bir liderlik sıfatı olarak görülmesi ve diğer liderlik türlerinden daha güçlü ve etkili ol-

Fakültesi Mecmuası, İstanbul 1994, c. 54, sayı:1-4, s. 378.

71 Freyer, *Din Sosyolojisi*, s. 51.

72 Weber, *Sosyoloji Yazıları*, s. 96.

73 Barnes, “Charisma and Religious Leadership: An Historical Analysis”, s. 2.

74 Craig Matheson, “Weber and the Classification of Forms of Legitimacy”, *The British Journal of Sociology*, 1987, c. 38, sayı: 2, s. 208.

75 Juurikkala, “Likeness to the Divinity? Virtues and Charismatic Leadership”, s. 5.

76 Saffet Sarıkaya, “Dini Zihniyetin Oluşumunda Dini Tarikat ve Cemaatlerin Olumsuz İzdüşümleri”, *Araştırmalar: İnsan Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2000, sayı: 5-6, s. 9.

77 Weber, *From Max Weber: Essays in Sociology*, s. 295.

78 İhsan Çapçioğlu, M. Cem Şahin, Nuran Erdoğan, “Max Weber Sosyolojisinde Karizmatik Otorite ve Dini Liderlik”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2010, c. 14, sayı: 2, s. 61.

79 Kirel, “Liderlik Davranış Biçimleri Konusuna Yeni Bir Yaklaşım: Karizmatik Liderlikten Dönüşümsel Liderliğe”, s. 45.

80 Juurikkala, “Likeness to the Divinity? Virtues and Charismatic Leadership”, s. 5.

masının⁸¹ temelinde bu duygusal bağ yatar. Barker'e göre böyle bir toptan itaatın içinde bireyin nerede yaşayağı, ne tür bir iş yapacağı, eşyaların nasıl kullanılacağı ve hatta kiminle cinsel ya da diğer türlü ilişkiler kurulacağı dahi olabilir.⁸²

Karizmatik liderin iradesi yasadır, bu anlamda lideri sınırlandıran neredeyse hiçbir şey yoktur. Karizma meşruiyetini, çürütülemeyen deliller, büyüsel ya da mucizevi etkinliklerden alır.⁸³ Lider karizmayı sadece uygulamada gücü ile kanıtlayarak kazanır ve korur. Weber, "eğer peygamber olmak istiyorsa mucize göstermelidir" der.⁸⁴ Mucizenin yanı sıra vahiy ve kahramanlıkların da karizmanın işaretleri olduğunu belirtir.⁸⁵

Bu anlamda karizmatik otorite kendi kendine atanan ve kendi stili olan bir lideri işaret eder.⁸⁶ Öyle ki, biçimsel ve düzenli bir atama ve görevden alma içermediği gibi, kariyer, terfi ve maaş gibi yapısal özelliklere, yine, denetim veya temyiz merci, yerel ya da teknik yargılama ve bürokratik organlar tarzında sürekli kurumlara da sahip değildir.⁸⁷ Karizmatik otorite bir beceriyle ya da bilgiyle ilgili olmadığı gibi bir kural ve gelenek de tanımadığından⁸⁸ önceden kestirilemez, tahmin edilemez.⁸⁹ Bütün bu nitelikler dikkate alındığında karizmatik otorite aslında mutlak, keyfi bir otorite tipi olarak nitelenebilir.⁹⁰

Karizmatik kişi para ve parasal gelir sahibi olmaktan sık sık bilerek kaçınır.⁹¹ Dünya işleri düzleminde yer almasına rağmen ekonomiden bes-

81 Bilgiseven, "Anı Yazıları: Demokrasi, Fırsat Eşitliği ve Seçkinler", s.106.

82 Elieen Barker, *New Religious Movements*, HMSO, Londra 1992, s. 13.

83 Çapçoğlu ve diğerleri, "Max Weber Sosyolojisinde Karizmatik Otorite ve Dini Liderlik", s. 61,64.

84 Weber, *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*, s. 114.

85 Weber, *Sosyoloji Yazıları*, s. 96.

86 Edizler, "Karizmatik Liderlikte Duygusal Zekâ Boyutuyla Cinsiyet Faktörüne İlişkin Literatürel Bir Çalışma", s. 138.

87 Weber, *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*, s. 112.

88 Çapçoğlu ve diğerleri, "Max Weber Sosyolojisinde Karizmatik Otorite ve Dini Liderlik", s. 62.

89 Barker, *New Religious Movements*, s. 13.

90 Çapçoğlu ve diğerleri, "Max Weber Sosyolojisinde Karizmatik Otorite ve Dini Liderlik", s. 61.

91 Weber, *Sosyoloji Yazıları*, s. 329.

lenmez, kalıcı ekonomik kurumlara yer vermez. Dolayısıyla ekonomik temellere dayanmaz.⁹²

Karizmatik nitelik, bir grup insan misyonunu kabul ettiği sürece⁹³, mucizeler devam ettiği ve doğrulandığı sürece varlığını koruyacaktır. Aksi halde, bu ruh ya da ilahi boyut kişiyi terk eder⁹⁴, bu başarısızlık karizmanın sonu olur⁹⁵ ve karizmatik nitelik böylece yok olur. Ya da karizma rutinleşir, bu da bir anlamda karizmanın yok olması olarak görülebilir.

Rutinleşmenin sebebi çoğunlukla liderin ölümü ya da akımın çok büyümesidir. Liderin kişiliğinden kaynaklanan dinamiklerin önem kaybetmesi, geçici ve istikrarsız olan karizmatik fenomenlerin, başka ifadeyle kaosa karşı kişisel yüzleşmenin sonucu olan olağanüstü niteliklerin;⁹⁶ rasyonel, hukuksal, kurumsal⁹⁷ ve bürokratik bir yapıya dönüşmesi,⁹⁸ Weber'in ifadesiyle "gelenekselleşmesi veya rasyonelleşmesi ya da her ikisinin bileşkesi haline gelmesidir"⁹⁹, bir anlamda karizmanın istikrar kazanmasıdır.¹⁰⁰

2. Karizmatik Dini Liderlik Tipi Olarak İmamet Ve Mehdilik

Karizma ve karizmatik şahsiyetin çeşitli tipleri¹⁰¹ olabileceğini belirtmiştik. Bu tipler arasında dini liderlik en temel olanıdır.¹⁰² Freyer, Weberyen yaklaşımda karizmanın cevher ve menşe itibarıyla, dini alana ait olduğunu belir-

92 Çapçoğlu ve diğerleri, "Max Weber Sosyolojisinde Karizmatik Otorite ve Dini Liderlik", s. 62-63.

93 Weber, *Sosyoloji Yazıları*, s. 327.

94 Weber, *The Religion of China*, s. 30.

95 Weber, *Sosyoloji Yazıları*, s. 96.

96 Barnes, "Charisma and Religious Leadership: An Historical Analysis", s. 4-5.

97 Özen, "Karizma", s. 370.

98 Barker, *New Religious Movements*, s. 13-14.

99 Weber, *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*, s. 246.

100 Friedrich, "Siyasi Liderlik ve Karizmatik İktidar Meselesi", s. 137.

101 "Ailesel karizma" bunlardan biridir. Monarşi gibi yapılarda otoritenin kutsallığı Weberin "ailesel karizma" diye terimleştirdiği türe bir örnek teşkil eder. Bu türde olağanüstü ya da insanüstü özelliklerin kan bağıyla geçtiği inancı vardır. Ayrıntılı bilgi için bk. Matheson, "Weber and the Classification of Forms of Legitimacy", s. 201-202.

102 Çapçoğlu ve diğerleri, "Max Weber Sosyolojisinde Karizmatik Otorite ve Dini Liderlik", s. 58.

tir.¹⁰³ Aynı şekilde Friedrich de dini makam/liderlik kavramının gelişmesinde, karizmanın kesin bir rol oynadığını belirtmektedir.¹⁰⁴

Weber çalışmalarının çeşitli yerlerinde dinsel karizmadan ve bu çerçevede¹⁰⁵ klan karizmasından bahseder.¹⁰⁶ Liderlerin aşkın ya da içkin bir ilahi kaynakla, yoğun, günlük veya normal gerçekliğin ötesinde gerçekleşen bu ilişki¹⁰⁷ ilkel kabile liderlerinin ve hatta bazen nispeten gelişmiş topluluklardaki dini liderlerin, cemaat ya da halk tarafından kendilerinde bulunduğu inanan bir güç ve yetenek (mana) yoluyla dini otoriteyi kullandıkları belirtilmektedir.¹⁰⁸

Dinsel makam ve dini liderlik bağlamında ortaya çıkan karizmada, bir liderin çevresinde meydana gelen grup, tamamen bu dini şahsiyetin sahip olduğuna inanan deruni kuvvete dayanır.¹⁰⁹ Bu deruni kuvvet, bazen de dini şahsiyetin kendisi, aşkın varlık, ruh veya ilahla iletişim kurmada, tabir caizse, onunla “konuşmada” işlevsel bir araç, vasıta olarak görülür. Bu anlamda karizma din önderlerinde, din kurucularında, peygamberlerde, çeşitli dinsel teşkilat liderlerinde¹¹⁰ farklı derecelerde de görülebilir.

Karizmatik dini liderlik ilahi varlıkla gerçekleşen ani yakınlık esnasında kendisine yöneltilen özgün bir mesajla, sesle veya ilhamla çağırılmasıyla oluşur. Karizmatik dini liderlerin tipik temsilcileri olan Peygamberlere bakıldığında onların herhangi bir hazırlık döneminden geçmedikleri, “aniden” ve “kendiliğinden” ortaya çıktıkları görülecektir. Peygamber ve ilahi varlık arasında gerçekleşen bu tek yönlü iletişimin somut işareti ise vahiydir. Bu ilahi yakınlık ve seçilmişlik, peygambere karizmasını kazandıran ve dini otoritesine meşruiyet sağlayan en önemli faktördür. Böylece o, aşkın güçler-

103 Freyer, *Din Sosyolojisi*, s. 51.

104 Friedrich, “Siyasi Liderlik Ve Karizmatik İktidar Meselesi”, s. 138.

105 Weber, *The Theory of Social and Economic Organization*, s. 328; Weber, *Sosyoloji Yazıları*, s. 328.

106 Ayrıntılı bilgi için bk. Weber, *The Theory of Social and Economic Organization*, s. 328.

107 Barnes, “Charisma and Religious Leadership: An Historical Analysis”, s. 3.

108 Tarihte pek çok, kabile başkanı veya krala, “mana” gücüne sahip oldukları inancı ile karizma atfedilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Akyüz, “Dinlerin Teşekkülünde Dini Liderlerin Karizması”, s. 282; Çappcıoğlu ve diğerleri, “Max Weber Sosyolojisinde Karizmatik Otorite ve Dini Liderlik”, s. 60.

109 Freyer, *Din Sosyolojisi*, s. 51.

110 Akyüz, “Dinlerin Teşekkülünde Dini Liderlerin Karizması”, s. 283-285.

le temas kuran biri olarak görülür, hatta bazen zaman ve mekânın sınırlarını aşabilme gücü atfedilir.¹¹¹ Böyle bir karizmatik liderliğin o dinin ulûhiyet anlayışı başta olmak üzere, bütün doktrinleri tarafından açık bir şekilde etkileneceği açıktır.¹¹²

Karizmatik dini liderler Tanrı vergisi insani yetenekler olan vahiy, ilham vb. niteliklerle bağlantısından dolayı bir taraftan mucizevi sonuçlara aday görülürken¹¹³; diğer taraftan hem peygamberî anlamda hem de mistik anlamda yabancılaşmamış kimseler olarak da nitelenirler.¹¹⁴

Karizmatik dini lider tiplerinden biri de Mesih ve Mehdi anlayışlarıdır. Mesih ve Mehdi anlayışı dinlerin kurtuluş öğretileri çerçevesinde karşılaştığımız olgulardandır. Ancak kurtuluş telakkileri her zaman Mesih ve Mehdi gibi karizmatik şahısların etrafında sistemleşmemiştir. Bazen bir ihtiyaç, ütopya, öğreti, ideal, olarak yalnızca teorik planda kalmış olsa da¹¹⁵, neredeyse bütün dinler ve hatta kültürlerde bir kurtarıcı öğretisi bulunduğu da inkâr edilemez.

Çoğu kabul görmese de İslam tarihinde de sayısız Mehdilik iddialarına rastlanır.¹¹⁶ “Kurtarıcı”ya verilen bir unvan olarak “Mehdi” isimlendirmesi Kur’an’da yer almaz. Bununla birlikte; muhteva itibarıyla ya da sembolize ettiği düşünce bakımından, insanları fitnelerden ve karanlık dönemlerden kurtaran, şahıs ve gruplar anlamında, Kur’an’da konu edilmediğini söylemek mümkün değildir. Hadislerde ise durum biraz daha farklıdır. Buhari ve Müslim’de Mehdi’den bahseden açık bir ifade yok iken; bunlar dışında çoğu hadis kitabında Mehdiyle ilgili hadisler yer almaktadır. Ancak, bu rivayetle-

111 Akyüz, aynı eser, s. 285; Çapcıoğlu ve diğerleri s. 69-70.

112 Friedrich, “Siyasi Liderlik ve Karizmatik İktidar Meselesi”, s. 142.

113 Özdemir, “Karşılaştırmalı Bir Perspektiften Kapitalizm ve Kültür”, s. 56.

114 Barnes, “Charisma and Religious Leadership: An Historical Analysis”, s. 4.

115 Mehmet Atay, *Kütüb-i Sitte’deki Mehdi Hadislerinin Dinler Tarihi Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2003, s. 31.

116 Bu mehdilik iddialarının dünyevi menfaatler güden sahte mehdilere ait olduğu, çoğunlukla Müslümanlara zararlı olmakla birlikte az da olsa birliği sağlamak ve işgalden kurtulmak gibi siyasi amaçlar taşıyan hareketlere de rastlandığı belirtilmektedir. Ayrıca hadislerin muhtevası vb. konularla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Atay, “Kütüb-i Sitte’deki Mehdi Hadislerinin Dinler Tarihi Açısından İncelenmesi”, s. 28.

rin tek bir şahsı değil, birçok şahsı işaret ettiği anlaşılmaktadır.¹¹⁷

Müslüman gelenekte Mehdi anlayışı çerçevesinde ilk akla gelen Şiilik ve özellikle Şiiliğin bazı kollarıdır.¹¹⁸ Şiilikte Mehdilik, imamet konusunun paralelinde bir inanç olarak değerlendirilmektedir.¹¹⁹ İmamet, hem Şii itikatının mihrakı hem de felsefelerinin hareket noktası¹²⁰ olduğundan Şiilik ve Mehdi anlayışı bağlamında çok önemlidir.

Cook'a göre Weberyen bakış açısından değerlendirildiğinde Şiiliğin, Sünniliğe göre Hz. Ali¹²¹, İmamlar ve Mollalara karşı aşırı bir saygı ve karizma barındırdıkları görülmektedir.¹²² Schacht da bu bağlamda, karizma ve onun mirası düşüncesinin Sünni İslam'da değil; Şiiilerde ortaya çıktığını belirtir. Çünkü Şiiiler peygamberliğin değil ama ilahi nurun peygamberin ailesinden masum imamlara intikal ettiğini kabul ederler.¹²³

Şiiliğe özgü İmamet ve Mehdiliğin şekillenmesinde Emevilerin Hz. Ali'yi siyaseten destekleyenler ile mevaliye yaptığı haksızlık ve adaletsizliklerin rolü büyüktür. Buna göre maruz kaldıkları haksızlıklar için devletten görmedikleri adaleti bir liderin gerçekleştireceğini düşünen topluluk, lidere karizmatik bir nitelik atfetmiştir.¹²⁴ Diğer taraftan Şiiliğin merkezi olan Kufe'nin sosyal yapısı ve önemli bir kültür merkezi olması, Yahudilik, Hristiyanlık ve Mecusilik dinlerinin merkezi olması, yine Yunan felsefesinin, cehaletin, mitolojinin ve hurafelerin yayıldığı bir zemine sahip olması da imamet

117 Ayrıntılı bilgi için bk. Atay, "Kütüb-i Sitte'deki Mehdi Hadislerinin Dinler Tarihi Açısından İncelenmesi", s. 25-26.

118 Haricilerin de karizmatik bir cemaat olarak değerlendirildiği çalışma için bk. Sönmez Kutlu, "Mürcie Mezhebi: Doğuşu, Fikirleri, Edebiyatı ve İslam Düşüncesine Katkıları", *Gazi Üniv. Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Çorum 2002, c. 1, sayı: 1, s. 173.

119 Atay, "Kütüb-i Sitte'deki Mehdi Hadislerinin Dinler Tarihi Açısından İncelenmesi", s. 28.

120 Avni İlhan, *Mehdilik*, Kaynak Yay., İzmir 1976, s. 18.

121 Hz. Ali ve Hz.Fatıma'nın faziletleri hakkında bk. Ali Saadetperver, *Nur Tecellisi*, çev.: Muhammed Emin, Asr Yay., İstanbul 2011.

122 Michael Cook, "Max Weber ve İslam Mezhepleri", çev.: Celaleddin Çelik, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 2004, c. 4, sayı: 4, s. 236, 240.

123 Joseph Schacht, "İslam Hukuk Sosyolojisine Bakış", çev.: Bülent Uçar, Hakkı Arslan, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı: 15, s. 117.

124 Osman Aydın, "Mezheplerin Oluşum Sürecinde Mevali'nin Rolü", *Gazi Üniv. Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Çorum 2003, c. 2, sayı: 3, s. 20-21.

ve mehdilik anlayışının şekillenmesinde göz ardı edilemez.¹²⁵

Mehdilik fikrinin ilk ortaya çıkışı olarak Hz. Ali'nin kölesi Keysan'ın Hz. Ali'nin, Hz. Fatıma'dan başka bir zevcesinden olan oğlu Muhammed b. el-Hanefiye'nin ölmediği, günün birinde geri dönmek ve adaleti sağlamak üzere Radva Dağı (Cebel-i Rıdvan) 'da gizlendiği iddiasına dayandırılır.¹²⁶ Son şeklini alması ise, Hicri üçüncü asırda gerçekleşmiştir. Hicri ikinci asrın ortalarında Kufe merkezli bazı Şii gruplarda görülmeye başlansa da, bir takım insanüstü nitelermelerden ibaret olan bu dönemden sonra, Hicri üçüncü asrın başlarında nas ve masumiyet benzeri inançların dâhil olduğu, çok daha farklı yarı ilahi nitelikli, karizmatik bir imam anlayışının ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.¹²⁷

Şii gruplar "Gulat" ve "İmamiye"¹²⁸ olmak üzere iki kategori altında toplanır. İmamet ve mehdi anlayışı bu kollara göre farklılaşabilmektedir. İmamiye altında toplanan gruplar Hz. Ali'den başlayarak onun iki oğlu Hasan ve Hüseyin¹²⁹ ile onların çocuk ve torunlarına imamet nispet edenlerdir. İmamiye; Zeydiye, Bakıriye, Caferiye, Museviye, İsnâaşeriye ve İsmailiye veya Batıniye¹³⁰, Eftahiye, Şemitiye, Navusiye kollarından meydana gelir.¹³¹

Günümüzde imamet ve mehdilik inancının en önemli temsilcileri İsnâ-

-
- 125 Atay, "Kütüb-i Sitte'deki Mehdi Hadislerinin Dinler Tarihi Açısından İncelenmesi", s. 57.
- 126 Ayrıntılı bilgi için bk. Atay, *age*, s. 6-7, 29; İbrahim Öztürk, *Caferiliğin (İmamiyye'nin) Anadolu'ya Girişi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2006, s 15-24.
- 127 Ayrıntılı bilgi için bk. Cemil Hakyemez, "Şii İmamiyye Fıkhnının Teşekkül Süreci ve İmamet", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Çorum 2008, c. 7, sayı: 13, s. 15-19.
- 128 Ayetullah M. Mekarim Şirazi, İmamiyyeyi şöyle tarif eder: "Müslümanları idare edecek, Peygamberin yerine geçecek olan rehberin pergamenter gibi masum olması günah ve hatalardan uzak olması, geniş ilim sahibi olması gerektiğine, böyle birini belirlemenin ise Allah tarafından Onun Resulü aracılığıyla mümkün olduğuna ve Peygamberin bu görevi yerine getirdiğine, Hz. Ali'yi kendi vasisi ve Müslümanların rehberi olarak tayin ettiğine inananlara İmamiyye-Şia-Caferi denir." Ayrıntılı bilgi için bk. M. Mekarim Şirazi, *Ehl-i Beyt Mektebinde Temel İnançlar*, Aşura Yay., Çorum 1993.
- 129 Hz. Hüseyin'in hayatıyla ilgili bk. Mehdi Pişvayı, *İmam Hüseyin'in Hayatı*, çev.: Davut Duman, Asr Yay., İstanbul 2008.
- 130 Şiiliğin Gulat (Galiye) ve İmamiye kolları ile hakkında bk. Yaşar Kutluay, *İslam ve Yahudi Mezhepleri*, Ankara Üniversitesi Yayınları, no: LXIV, Ankara 1965, s. 87-113; Yaşar Kutluay, *Tarihte ve Günümüzde İslam Mezhepleri*, Selçuk Yay., Ankara 1968, s. 124-134.
- 131 Kutluay, *İslam ve Yahudi Mezhepleri*, s. 87-113.

aşeriye olarak isimlendirilen grup olup, bunlar nüfus yoğunluğu bakımından da Sünnîlik dışındaki en kalabalık Müslüman kitleyi oluşturmaktadır.¹³² Türkçe “On iki imam Şiası” olarak da anılan bu grup, fikhî olarak Caferîdir. Yedinci imam Musa el-Kazım’dan sonra oğlu Ali er-Rıza, onun oğlu Muhammed Taki, torunu Ali en-Naki, onun oğlu el-Hasan el-Askeri ve son olarak da oğlu Muhammed Mehdi el-Muntazar’dan¹³³ oluşan bir imam silsilesini kabul ederler.¹³⁴ Zeydilik dışında hemen hemen her Şii fırkanın gizli imamı Mehdi’dir ve mehdilik imamların değişmez vasfı kabul edilir.¹³⁵

Tarih boyunca Mehdi bekleyen Şii gruplarının hepsinde Mehdiler belirli kişiler olmuştur. Mehdinin, geçmiş peygamberlerin özelliklerini taşıdıklarına inanılır.¹³⁶ Nuh Peygamberin ömrünün uzunluğu, İbrahim Peygamberin doğumunun gizli oluşu, Musa Peygamberin korkusu ve gizlenişi, İsa Peygamber hakkında insanların ihtilaf etmeleri, Eyyüb peygamberin çeşitli dertlerinden sonra rahata kavuşması ve Hz. Muhammed’in halkı doğru yola sevk etmesi ve kendisine tabi kılması bunlardan bazılarıdır.¹³⁷

İmamlar Peygamber veya masum bir imam tarafından tayin edilmişlerdir.¹³⁸ Diğer insanlardan üstündürler melekuti bir makama sahiptirler¹³⁹. Yeryüzünde Allah’ın nuru olarak görülürler. Onlar, diğer insanların Hak ve batılı bilmesinin tek yolu ve vasıtasıdır. İmam kendi toplumunun en yiğit ve cesur kimsesidir.¹⁴⁰ Aynen peygamberler gibi günah ve hatadan masumdur-

132 *Aynı eser*, s. 116.

133 Beklenen Mehdi, Muhammed Mehdi el-Muntazar’ın babasının ölümünden 4-5 yıl önce doğduğu ve doğumu anında çeşitli mucizeler gerçekleştiği belirtilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Kutluay, *Tarihte ve Günümüzde İslam Mezhepleri*, s. 124.

134 Kutluay, *age*, s. 121; Hakyemez, “Şii İmamiyye Fıkhının Teşekkül Süreci ve İmamet”, s. 7.

135 Atay, “Kütüb-i Sitte’deki Mehdi Hadislerinin Dinler Tarihi Açısından İncelenmesi”, s. 58.

136 Nasır Mukari, *Gençlere Hayat Rehberi*, çev.: M. Ali Alevi, Caferider Yay., İstanbul Tarihsiz, s. 83.

137 Atay, “Kütüb-i Sitte’deki Mehdi Hadislerinin Dinler Tarihi Açısından İncelenmesi”, s. 59.

138 Mukari, *Gençlere Hayat Rehberi*, s. 83.

139 Murtaza Mutahhari, *İmam Hüseyin ve Kerbela*, çev.: Hasan Kanatlı, Kevser Yay., İstanbul 2008, s. 78.

140 Şirazi, *Ehl-i Beyt Mektebinde Temel İnançlar*, s. 216. Hz. Hüseyin’in şehit edilmesi ile ilgili sayıları otuz bini bulan orduya saldırmasının anlatıldığı olay için bk. Allame Seyyid İbn Tavûs, *Aşûra Gününün Ardından*, çev.: Cafer Bayar, Kevser Yay., İstanbul 2011, s. 45; Ayşe Bintü’ş-Şati, *Hazreti Zeynep*, çev.: Ehet Solhan, Alulbeyt Yay., İstanbul, 2009, s. 145-155.

lar, ismet sıfatına sahiptirler.¹⁴¹ Bilerek veya bilmeyerek günah işlemekten korunmuşlardır. Hata etmezler, yanılmazlar, unutmazlar Yaptıkları her şey hayırdır.¹⁴² Peygamberler gibi mucizeleri vardır.¹⁴³ Yaptıkları her şey Allah'ın isteğine uygundur.¹⁴⁴ Her türlü dünyevi ve maddi işlerden uzaktırlar. Bu çerçevede nefsanî heva ve hevese, makam arzusuna, mal, servet ve mevki hevesine kapılmazlar.¹⁴⁵

İmamları Allah seçer.¹⁴⁶ Dini ve dünyevi ilim açısından da müstesna kimselerdir.¹⁴⁷ Dinin bütün esaslarına ve fer'î meselelerine, Kur'ana, Kur'an'ın zahiri ve batınına, Peygamberin sünnetine, kısaca İslam'la ilgili her şeyin bilgisine sahiptirler.¹⁴⁸ Allah tarafından vahiy yoluyla ilim sahibi olmuşlardır. Allah onları daha doğmadan buna hazırlamış ve onları himayesine alarak yetiştirmiştir. İmamları Peygamberlerin ilmine varis kılmış, geçmiş ve gelecekle ilgili her şeyi onlara bildirmiştir. Hz. Peygamber, bütün insanlara öğrettiği ilmin yanında Hz. Ali'ye başka bir ilim daha öğretmiştir. İmamlar sadece Hz. Ali'den gelen ve kimsenin bilmediği bu ilme de sahiptir. Bu sebeplerden imamlar, kendilerine sorulan her soruyu doğru cevap vermişlerdir.¹⁴⁹

İmamlar da Peygamberler gibi vahye muhatap kabul edilirler. Ancak peygamberlerden farklı olarak imamlar vahiy meleşinin kendisini görmez ama sözünü işitirler.¹⁵⁰ Bir başka fark da peygamberler dini getiren kimseler iken imamlar onu koruyan kimselerdir.¹⁵¹ Hemen bütün Şia fırkalarında imam, Hz. Peygamberden sonra cismanî ve ruhani nitelikleri haiz, kendine

141 Şirazi, *Ehl-i Beyt Mektebinde Temel İnançlar*, s. 213-214.

142 İlhan, *Mehdilik*, s. 21-23; Mukari, *Gençlere Hayat Rehberi*, s. 83.

143 Mukari, *Gençlere Hayat Rehberi*, s. 83.

144 İlhan, *Mehdilik*, s. 22-23.

145 Şirazi, *Ehl-i Beyt Mektebinde Temel İnançlar*, s. 216-217.

146 Ayrıntılı bilgi için bk. Filiz Demirci, *Caferilerin Dini Örf ve Adetleri-İğdır Örneği-*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyesi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2006, s. 17.

147 Mukari, *Gençlere Hayat Rehberi*, s. 83.

148 Şirazi, *Ehl-i Beyt Mektebinde Temel İnançlar*, s. 215, Mustafa Öz, *İslam Mezhepleri Tarihi*, Ensar Yay., İstanbul 2012, s. 242-250.

149 İlhan, *Mehdilik*, s. 21-23.

150 İlhan, *age*, s. 21.

151 Mukari, *Gençlere Hayat Rehberi*, s. 84.

Allah tarafından Müslümanları yönetme ve rehberlik görevi verilmiş olan kimse kabul edilir. Peygamberlerin bütün özelliklerine sahip görülürler.¹⁵² Dolayısıyla imamet makamı bir insanın ulaşabileceği en üstün nokta, hatta peygamberlikten de üstün görülmektedir.¹⁵³

Mehdi gaip imamdır. Gaip olmakla birlikte hiçbir zaman insanlarla alakasını kesmemiştir. Zühd ve takvayı ondan öğrenen bazı kimseler olduğu gibi, ehliyetli kimseler aracılığıyla Ona sorunlarını bildirip cevabını alanlar da vardır. Bu gaybet¹⁵⁴ ilahi yardımla bir gün mutlaka sona erecektir. İmanın zuhurundan sonra Ehl-i Beyt'e yapılan haksızlıklar son bulacak, dünya zulüm ve haksızlıklardan kurtulacaktır.¹⁵⁵

Mehdi'nin ortaya çıkacağı zamanı tespiti etmeye çalışmak hatta bu konuda tahminde bulunmanın yanlış olduğu, tarih belirtenlerin yalnızca kabul edilmesi gerektiği inancına rağmen, Onun Mekke'de ve tek sayılı yıllarda zuhur edeceği kaydedilmiştir.¹⁵⁶

Netice itibarıyla, buraya kadar yapılan tahlillerden İmamet ve Mehdi anlayışının karizmatik dini nitelikleri haiz bir anlayış olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışma sınırları içinde İmamet ve Mehdilik çerçevesinde dikkate sunduğumuz karizmatik niteliklerin benzerleri veya daha fazlasına başka çalışmalarda da rastlamak mümkündür.

İkinci olarak konuyla ilgili hali hazırda yaşanan duruma baktığımızda da paralel sonuçlar elde edileceğini düşünüyoruz. Başka ifadeyle, İmamet ve Mehdi anlayışına sahip grupların ve en başta Şiiiler ve tabi ki, ülkemiz sınırları içindeki Caferiler düzleminde de İmamet ve Mehdi konusunda yoğun ve olumlu tutumlara rastlanacağı kanaatindeyiz.

3. Uygulamalı Araştırmanın Bulguları

Araştırmanın bu bölümünde ülkemiz sınırları içinde Caferi nüfusun en yoğun bulunduğu illerin başında gelen Iğdır sınırları içindeki durumu incele-

152 Mustafa Öz, *Mezhepler Tarihi ve Terimleri Sözlüğü*, Ensar Yay., İstanbul 2012, s. 239.

153 Ayrıntılı bilgi için bk. Şirazi, *Ehl-i Beyt Mektebinde Temel İnançlar*, s. 213-214.

154 Gaybet inancının oluşum sürecinin kronolojik tahlil için bk. Cemil Hakyemez, *Şia'da Gaybet İnanç ve Gaib Onikinci İmam*, İsam Yay., Ankara 2009.

155 İlhan, *Mehdilik*, s. 45.

156 Öz, *Mezhepler Tarihi ve Terimleri Sözlüğü*, s. 242.

mek amaçlanmıştır. Araştırmada dökümantasyon ve niceliksel verilere dayalı araştırma-ölçme yöntemi istatistik yöntem benimsenmiştir. Veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmış, bunun yanısıra evren bölgesinde 2011-2012 tarihleri arasında çeşitli zamanlarda ve yerlerde toplamda üç ay süren ikametimiz dönemi boyunca mülakat ve katılımcı gözlem tekniklerine de başvurulmuştur.

Asıl veri elde etme aracımız olan anket formu çeşitli bilimsel çalışmalar ve uzmanların görüşlerine başvurularak hazırlanmış, pilot uygulama yapılarak son şekli verilmiştir. Anket 2012 Ocak-Şubat aylarında peyder pey uygulanmış, yaklaşık 400 katılımcıya ulaşılmış, 320 anket geri dönmüş, ön inceleme sonucunda 303'ü analize uygun görülmüştür.

Anket soruları 13 bağımsız değişken ile 10 adet, Caferilere yönelik İmamet ve Mehdi anlayışı çerçevesinde tanımlanan "karizmatik dini liderliği" ölçtüğü varsayılan ifade olmak üzere toplam 23 ifadeden oluşmaktadır. Araştırmada değişkenler arasında iki değişkenli analiz gerçekleştirerek çapraz tablolama yapılmış, bunun için SPSS Paket Programından yararlanılmıştır.

4. Bulgular ve Yorum

4.1. Örneklemin Olgusal Özellikleri

Tablo 1: Cinsiyet

Erkek %	Bayan %	Cevapsız %	Toplam %
49,8	41,9	8,3	100

Tablo 1'de görüldüğü üzere 303 kişiden oluşan örneklemin yaklaşık %50'si erkek, %42'si bayanlardan meydana gelmektedir.

Tablo 2: Yaş

15-25 Yaş %	26-35 Yaş %	46-45 Yaş %	46+ Yaş %	Cevapsız %	Toplam %
38,9	21,1	13,2	9,6	17,2	100

Tablo 2'ye göre örneklemin %40'ı 15-25 yaş, %21'i 26-35 yaş, %13'ü 36-45 yaş ve %10'u da 46 ve yukarı yaş katılımcılardan oluşmaktadır.

Tablo 3: İkamet Yeri

İl %	İlçe %	Köy %	Başka %	Cevapsız %	Toplam %
32	35,6	22,8	0,7	8,9	100

Tablo 3'e göre katılımcıların %32'si il merkezinde, %36'sı ilçede, %23'ü köyde oturmaktadır.

Tablo 4: Dini Kimlik

Şii %	Sünni %	Alevi %	Başka %	Cevapsız %	Toplam %
69,6	13,5	1	3,3	12,5	100

Tablo 4'e göre dini kimlikle ilgili "Kendinizi hangisine daha yakın hissedersiniz" sorusuna örneklemin yaklaşık %70'şi Şii, 13,5'i Sünni, %1'i Alevi, cevabını vermiştir.

Tablo 5: İsimlendirme Tercih

İmamiyye %	İsnaaşerye %	Caferiye %	Başka %	Cevapsız %	Toplam %
7,9	4	58,1	14,9	15,2	100

Tablo 5'e bakıldığında grubun ismi ile ilgili soruda %58'inin Caferiye isimlendirmesini tercih ettiği anlaşılmaktadır.

Tablo 6: Kendini Dindar Görme Derecesi

Çok Dindar %	Dindar %	Dine İlgisiz %	Cevapsız %	Toplam %
12,9	47,5	27,1	1	100

Tablo 5'teki verilere göre katılımcılardan yaklaşık %13'ü kendini çok dindar, %47,5'i dindar, %27'si az dindar olarak ifade etmiştir.

Tablo 7: Siyasi Kimlik

Muhafazakâr %	Milliyetçi %	Sosyal Demokrat %	Başka %	Cevapsız %	Toplam %
13,9	51,2	26,8	7,3	10,9	100

Siyasi kimliğin hedeflendiği "kendinizi nasıl tanımlarsınız" sorusuna yaklaşık %14'ü muhafazakâr, %51' milliyetçi, %17'si sosyal demokrat cevabını vermiştir.

Tablo 8: Dini Eğitim

Din Adamı %	Aile %	Okul %	Kendim %	Cevapsız %	Toplam %
37,3	26,7	8,6	5,9	21,5	100

Tablo 8’de gösterilen dini eğitimle ilgili soruya örneklemin %37’si dini eğitimini müctehid-imam-molladan aldığını, %28’i aileden aldığını, %9’u okuldan aldığını belirtmiştir.

Tablo 9: Dini Rehber

Din Adamı %	Kur’an %	Kendim %	Aile ve Çevre %	Cevapsız %	Toplam %
54,1	1,3	6,3	10,6	27,4	100

Tablo 9’da görüldüğü gibi “Dini meselelerde kime nereye danışsınız” sorusuna % 54’ü Hoca-müctehid ya da Ahundları, %11’i aile ve çevreyi işaretlemiştir.

Tablo 10: Maddi Durum

Yüksek %	Orta-Üst %	Orta %	Orta Alt %	Düşük %	Cevapsız %	Toplam %
4	15,2	53,1	10,6	5,3	11,9	100

Tablo 10’daki verilere göre katılımcıların %4’ü maddi durumunu yüksek, %15’i ortanın üstü, %23’ü orta, %1’e yakını ortanın altı ve %9’u ise düşük olarak nitelemiştir.

Tablo 11: Medeni Durum

Evli %	Bekâr %	Boşanmış %	Dul %	Başka %	Cevapsız %	Toplam %
45,9	42,6	1,3	2,3	7,9		100

Tablo 11’e göre örneklemin yaklaşık %46’sı evli, %21’i bekâr, %13’ü boşanmış ve % 10’u duldur.

Tablo 12: Eğitim Seviyesi

İlkokul %	Ortaokul %	Lise %	Üniversite %	Başka %	Cevapsız %	Toplam %
11,9	16,8	36	22,8	2,6	9,9	100

Tablo 12’ye göre %12’si ilkokul, %17’si ortaokul, %36’sı lise, %23’ü ise üniversite mezunudur.

Tablo 13: Meslek

İşçi %	Memur %	Çiftçi %	Esnaf %	Evhanımı %	Öğrenci %	Başka %	Cevapsız %	Toplam %
8,6	13,2	9,6	7,3	13,5	32,7	5,9	9,2	100

Son olarak Tablo 13'teki verilere göre katılımcıların yaklaşık %33'ünün öğrenci, % 9'unun işçi, %13'ünün memur, %10'unun çiftçi ve %13,5'inin evhanımı olduğu anlaşılmaktadır.

Katılımcılara imamet ve mehdilikle ilgili aşağıdaki sorular sorulmuş, konu ile ilgili tutumun derecesini de gözlemek amacıyla olumlu tutum için "tamamen katılıyorum" ve "katılıyorum"; kararsızlık durumu için "kararsızım" olumsuz tutuma yönelik ise "katılmıyorum" ve "kesinlikle katılmıyorum" cevaplarından birini işaretlemeleri istenmiştir.

4.2. Karizmatik Dini Lider(KDL) Veri Seti Oranları

Tablo 14: Karizmatik Liderlikle ilgili Tutumlar

	Tamamen Katılıyorum %	Katılıyorum %	Kararsızım %	Katılmıyorum %	Kesinlikle Katılmıyorum %	Cevapsız %	Toplam %
İmamlar masumdur (M1)	69,6	10,2	8,9	4,3	3,3	3,6	100
On iki masum imam Allah'ın tayini ile belirlenmiştir (M2)	61,1	14,5	17,2	2,6	2,3	2,3	100
İmamların sahip olduğu ilim onlara Allah tarafından verilmiştir (M3)	63,7	13,5	11,2	6,6	1,7	3,3	100
On ikinci İmam İmam Mehdi hala hayattadır ancak gaybete çekilmiştir (M4)	66,3	9,2	14,5	3,3	2,6	4	100
İmam Mehdi kıyametten önce dünyaya gelip adaleti tesis edecektir (M5)	67	9,6	15,5	2	2	4	100
İmam Mehdi zuhur ettikten sonra bazı mucizeler gösterecek (M6)	61,4	12,5	18,2	2	1	5	100
İmam Mehdi ancak çok ihlaslı ve ona layık kimselere görünür (M7)	50,5	13,5	19,8	8,6	2,3	5,3	100
İmam Mehdi hayatta olmasaydı yeryüzü yok olurdu (M8)	37,3	8,6	30,7	10,6	6,3	6,6	100
İmam Mehdi'nin zuhuru için dua ederim (M9)	61,1	15,5	11,1	3,6	2,3	5,9	100
İmam Mehdi'nin zuhuruna uygun ortam oluşsun diye çalışırım (M10)	42,2	25,1	16,5	4,3	4,3	7,6	100

Tablo 14'te görüldüğü üzere karizmatik niteliklerle ilgili sorulara katılımcıların büyük çoğunluğu en yüksek derecede olumlu tutumu yansıtan "tamamen katılıyorum" cevabını vermiştir. Buna göre "**İmamlar masumdur**¹⁵⁷ (M1)" ifadesine %69,6' sı "tamamen katılıyorum" cevabını verirken, "katılıyorum" cevabını tercih edenlerin oranı ise %10,2'dir. Dolayısıyla bu ifade ile ilgili olumlu tutum belirten (tamamen katılıyorum+katılıyorum) katılımcı oranı %79,8 olmuştur.

"**On iki masum imam Allah'ın tayini ile belirlenmiştir (M2)**" ifadesiyle ilgili olarak en yüksek tutum derecesinde olumlu cevap verenlerin oranı %61,1 iken, olumlu tutum toplamı %75,6'dır.

"**İmamların sahip olduğu ilim onlara Allah tarafından verilmiştir (M3)**" sorusuna en yüksek derecede olumlu tutumu ifade eden "tamamen katılıyorum" şeklinde cevap verenlerin oranı %67,3 iken, olumlu tutum toplamı %77,2 olmuştur. Bu ifade "imamlar masumdur" ifadesinden sonra en yüksek olumlu tutum oranına sahip ifade olmuştur.

"**On ikinci İmam İmam Mehdi hala hayattadır ancak gaybete çekilmiştir (M4)**" ifadesine en yüksek derecede olumlu tutum belirtenlerin oranı %66,3 olmuş, bu oran olumlu tutum toplamında %75,5'e ulaşmıştır. Bu ifade katılımcıların üçüncü en yüksek olumlu tutum belirttikleri ifadedir.

"**İmam Mehdi kıyametten önce dünyaya gelip adaleti tesis edecektir (M5)**" ifadesine katılımcıların %67'si tamamen katılıyorum derken, %9,6'sı katılıyorum cevabını vermiş. Dolayısıyla bu madde ile ilgili olarak katılımcıların %76,6'sı olumlu tutum belirtmiştir.

"**İmam Mehdi zuhur ettikten sonra bazı mucizeler gösterecek (M6)**" ifadesine verilen cevaplara baktığımızda, katılımcıların % 61,4 oranının da en yüksek derecede olumlu tutuma ve toplamda %73,9 oranında olumlu tutuma sahip oldukları anlaşılmaktadır.

İmam mehdinin bu dünyada bazı kimselere görünmesi ile ilgili olarak sorulan "**İmam Mehdi ancak çok ihlaslı ve ona layık kimselere görünür**

157 KDL veri setimizde yer alan sorulardan bazıları ile ilgili 441 katılımcıdan oluşan bir örneklem üzerinde Ankara'da yapılan bir çalışma da da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Ali Albayrak, *Caferilerde Dini ve Sosyal Hayat(Ankara Keçiören Örneği)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, s 140-151.

(M7)" sorusuna ise katılımcıların %50,5'inin yüksek derecede olumlu tutum, toplamda %63,8'inin olumlu tutum belirttiği görülmektedir.

Karizmatik dini liderlikle ilgili veri setimizin en düşük olumlu tutum oranına sahip ifadesi ise "**İmam Mehdi hayatta olmasaydı yeryüzü yok olurdu (M8)**" ifadesidir. Buna göre soruya yüksek derecede olumlu tutumla cevap verenlerin oranı 37,3, iken, olumlu tutum belirtenlerin oranı 8,6'da kalmış ve ifadenin toplam olumlu tutum oranı %45,9 olmuştur. İfade hem veri setimizin en düşük olumlu tutuma sahip ifadesi hem de en yüksek "kararsız tutum" belirtenlerin (%30,7) toplandığı ifadedir. Karşılaştırıldığında farkın olumsuz tutumdan ziyade kararsız tutum oranlarından kaynaklanması dikkat çekicidir.

"**İmam Mehdi'nin zuhuru için dua ederim (M9)**" ifadesini incelediğimizde katılımcıların %61,1'inin bu ifadeye yüksek derecede katılım belirttikleri, %15,5'inin ise daha düşük bir olumlu tutumla cevap verdikleri görülmektedir. İfadeyle ilgili olumlu tutum belirtme oranı toplamda %76,6 olup, bu oran en yüksek olumlu tutum belirtilen üçüncü ifade olmuştur.

Veri setimizin son ifadesi "**İmam Mehdi'nin zuhuruna uygun ortam oluşsun diye çalışırım (M10)**" ifadesidir. Bu ifadeyle ilgili yüksek derecede olumlu tutum belirtenlerin oranı %42,2'dir Olumlu tutum belirtenlerin oranı ise %25,1 olmuştur. Bu ifadenin olumlu tutum toplamı ise %67,3 olmuştur.

Netice itibariyle veri setimizi oluşturan karizmatik liderlikle ilgili on ifadenin olumlu tutum oranları incelendiğinde, "İmamlar masumdur" ifadesinin birinci sırada; "İmamların sahip olduğu ilim onlara Allah tarafından verilmiştir" ifadesinin ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. "İmam Mehdi kıyametten önce dünyaya gelip adaleti tesis edecektir" ifadesi üçüncü sırada, yine "İmam Mehdi hayatta olmasaydı yeryüzü yok olurdu" ifadesi dördüncü sırada yer almaktadır. "On iki masum imam Allah'ın tayini ile belirlenmiştir" ifadesi beşinci sırada yer alırken, "On ikinci İmam İmam Mehdi hala hayattadır ancak gaybete çekilmiştir" ifadesi altıncı sırada, "İmam Mehdi zuhur ettikten sonra bazı mucizeler gösterecek" ifadesi ise yedinci sırada; yer almaktadır. Sekizinci dokuzuncu ve son sırada ise "İmam Mehdi'nin zuhuruna uygun ortam oluşsun diye çalışırım"; "İmam Mehdi ancak çok ihlaslı ve ona layık kimselere görünür" ve "İmam Mehdi'nin zuhuru için dua ederim" ifadeleri bulunmaktadır.

Bu verilere göre katılımcıların veri setimizdeki sorulara verdikleri olumlu cevap oranlarının ortalaması %70'in üzerindedir. İlk beş ifade dikkate

alınırsa bu oran yaklaşık %77'dir. Katılımcıların %70'inin kendini Şii olarak tanımladığı ve (%12,9'u çok dindar, %47,5'i dindar olmak üzere) toplamda %60,4'ünün dindar olarak ifade ettiği düşünülürse, örneklemin karizmatik liderlikle ilgili çok yüksek oranlarda olumlu bir tutum içinde oldukları söylenebilir.

4.3. KDL ve Bazı Değişkenin Karşılaştırılması

Diğer taraftan tablonun daha da netleşmesi için KDL ifadelerine verilen cevapların bazı değişkenlere göre dağılımını incelemek gereği ortaya çıkmaktadır. Bu amaçla araştırmanın bu kısmında KDL ile cinsiyet, yaş, ikamet yeri, dini kimlik/mezhep, uygun isimlendirme, siyasi kimlik, dini eğitimi nereden aldığı, dini rehberlik, maddi durum, medeni durum, eğitim durumu, meslek ve dindarlık değişkenleri arasındaki ilişki analiz edilecektir.

Tablolaştırmada gereksiz kullanım ve karmaşıklığı önlemek amacıyla KDL'de "tamamen katılıyorum", "katılıyorum", "kararsızım", "katılmıyorum" ve "kesinlikle katılmıyorum" şeklinde beş dereceli olarak yer alan ifadeler, SPPS aracılığıyla yeniden kodlama (recode) yapılarak "tamamen katılıyorum ve katılıyorum" için "olumlu"; "katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum için" "olumsuz" ve "kararsız" olmak üzere üç boyut şeklinde yeniden düzenlenmiş ve bu haliyle analiz gerçekleştirilmiştir. Aynı işlem "yaş" ve "maddi durum" değişkenlerine de uygulanmış dört boyutta tasarlanan yaş değişkeni(bk. Tablo 2) "15-35" ve "36+" olmak üzere iki boyutta; yine beş boyutta tasarlanan maddi durum değişkeni(bk. Tablo 10) "yüksek" "orta" ve "düşük" olmak üzere üç boyutta incelenmiştir. Ayrıca aynı sebepten "cevapsız" oranlarına tablolarda yer verilmemiştir.

Tablo 15: Cinsiyet ve KDL

	Erkek			Bayan		
	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %
M1	76,8	9,3	8,6	80,3	7,1	10,2
M2	72,8	6	17,9	76,4	4,7	17,3
M3	75,5	9,3	10,6	76,4	8,7	12,6
M4	71,5	6	26	76,4	7,1	17
M5	75,5	4	13,9	74	4,7	19,7
M6	70,9	3,3	17,2	73,2	3,1	22
M7	64,2	9,9	17,2	58,3	13,4	26
M8	43	19,9	27,8	42,5	15,7	37
M9	72,8	7,3	11,9	77,2	5,	12,6
M10	60	11,9	17,9	70,1	6,3	17,3

Cinsiyet ve KDL arasındaki ilişkiyi gösteren Tablo 15'e göz attığımızda bayanların genel olarak erkek katılımcılardan daha yüksek olumlu tutum oranına sahip oldukları görülmektedir. Sadece İmam Mehdinin görülmesi ile ilgili olan ifadede(M7) durum değişmektedir.

Tablo 16: Yaş ve KDL

	15-35			36+		
	Olumlu %	Olumsuz%	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %
M1	76,4	7,7	5,8	85,5	7,2	4,3
M2	75,3	3,8	18,1	81,2	10,1	7,2
M3	73,1	10,4	12,1	85,5	7,2	5,8
M4	73,1	4,4	18,1	84,1	7,2	4,3
M5	75,3	2,7	18,1	85,5	2,9	7,2
M6	71,4	2,7	21,4	82,6	2,9	5,8
M7	58,2	13,2	23,6	71	10,1	10,1
M8	40,7	18,1	35,2	55,1	17,4	15,9
M9	75,3	6	13,2	81,2	5,8	2,9
M10	75	1,9	19,2	68,1	15,9	2,9

Tablo 16'ya göre 36+ yaş katılımcılar, 15-35 yaş arası katılımcılara göre daha olumlu tutum oranına sahiptir. Bu verilere dayanarak KDL'ye verilen cevapların yaşla birlikte artış gösterdiği söylenebilir.

Tablo 17: Medeni Durum ve KDL

	Evli			Bekâr			Boşanmış			Dul		
	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %
M1	83,9	4,4	6,6	70,5	13,2	13,2	100	0	0	100	0	0
M2	79,6	6,6	10,9	70,5	4,7	22,5	50	0	50	85,7	0	14,3
M3	83,9	5,1	8	66,7	13,2	15,5	75	0	25	85,7	14,3	0
M4	78,8	8	8,8	68,2	4,7	22,5	50	0	50	85,7	14,3	0
M5	82,5	3,6	8,8	65,1	5,4	25,6	100	0	0	85,7	0	14,3
M6	76,6	3,6	13,1	65,9	3,1	26,4	75	0	25	85,7	0	14,3
M7	70,8	11,7	11,7	49,6	13,2	31	100	0	0	71,4	0	28,6
M8	51,1	15,3	24,1	32,6	21,7	40,3	75	0	25	42,9	28,6	28,6
M9	80,3	4,4	8	68,2	9,3	16,3	100	0	0	85,7	0	14,3
M10	70,8	10,2	8	56,6	9,3	27,9	100	0	0	100	0	0

Tablo 17 incelendiğinde en yüksek oran ortalamasına dulların sahip olduğu, ikinci sırada evliler, üçüncü sırada boşanmış ve dördüncü sırada bekârların geldiği görülmektedir. Ancak boşanmış(%1,3) ve dul(%2,3) oran-

larının çok düşük olması (bk. Tablo 11) bu sıralamanın sıhhatiyle ilgili soru işaretleri meydana getirmektedir. Dolayısıyla evlilerin bekârlara göre daha yüksek KDL oranına sahip olduklarını söylemekle yetinmek daha makul görünmektedir.

Tablo 18: Eğitim Durumu ve KDL

	İlkokul			Ortaokul			Lise			Üniversite			Başka		
	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %
M1	91,7	5,6	0	80,4	0	15,7	73,4	12,8	10,1	73,9	10,1	10,1	100	0	0
M2	91,7	2,8	2,8	86,3	0	11,6	67,9	7,3	22	63,8	8,7	24,6	87,5	0	12,5
M3	94,4	0	2,8	84,3	3,9	9,8	65,1	13,8	15,6	72,5	11,6	13	100	0	0
M4	75	19,4	2,8	80,4	2	25,7	70,6	5,5	16,5	69,6	5,8	21,7	100	0	0
M5	75	11,1	11,1	78,4	2	17,6	73,4	4,6	14,7	71	2,9	23,2	100	0	0
M6	72,2	0	19,4	74,5	0	19,6	70,6	4,6	18,3	68,1	5,8	23,2	100	0	0
M7	75	11,1	8,3	62,7	11,8	19,6	56,9	11,9	23,9	55,1	14,5	27,5	87,5	0	12,5
M8	38,9	19,4	33,3	47,1	13,7	31,4	41,3	14,7	37,6	37,7	7,5	27,5	75	12,5	12,5
M9	94,4	0	0	82,4	3,9	5,9	68,8	9,2	14,7	66,7	8,7	20,3	87,5	0	12,5
M10	86,1	0	5,6	78,4	2	9,8	56	11,9	23,9	53,6	17,4	21,7	100	0	0

Eğitim durumu ve KDL karşılaştırmasının yer aldığı Tablo 18'e baktığımızda, "başka" seçeneği göz ardı edilirse, en yüksek oran ortalamasına ilkokul mezunlarının sahip olduğunu, eğitim durumunun artmasıyla KDL ile ilgili olumlu cevap oranlarının düştüğünü görmekteyiz. Buna göre KDL ve eğitim durumu arasında ters yönde negatif bir ilişki olduğu söylenebilir.

Tablo 19: İkamet Yeri ve KDL

	İl Merkezi			İlçe			Köy		
	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %
M1	75,3	11,3	7,2	78,7	8,3	11,1	84,1	4,3	8,7
M2	73,2	7,2	16,5	75	5,6	17,6	76,8	2,9	18,8
M3	76,3	9,3	10,3	80,6	5,6	11,1	69,6	14,5	13
M4	76,3	4,1	14,4	76,9	4,6	14,8	66,7	13	17,4
M5	79,4	3,1	13,4	75,9	2,8	18,5	68,1	8,7	17,4
M6	75,3	5,2	13,4	73,1	2,8	20,4	66,7	1,4	26,1
M7	69,1	8,2	15,5	61,1	14,8	20,4	50,7	13	30,4
M8	47,4	16,5	26,8	48,1	14,8	32,4	27,5	26,1	39,1
M9	72,2	5,2	14,4	80,6	3,7	11,1	71	13	10,1
M10	57,7	13,4	18,6	70,4	4,6	18,5	66,7	11,6	14,5

Tablo 19 incelendiğinde en yüksek olumlu tutum oranına ilçede oturanların sahip olduğu, bununla birlikte il ve ilçe arasındaki farkın yüksek olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durumun örneklem olarak seçilen il ile bazı ilçeleri arasında çeşitli açılardan önemli farklılıklar olmamasıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Köyde oturduklarını belirtenler ise KDL veri setine olumlu cevap verenler arasında en düşük orana sahip gruba meydana getirmektedir.

Tablo 20: Maddi Durum ve KDL

	Yüksek			Orta			Düşük		
	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %
M1	81	5,2	8,6	78,9	8,7	8,7	72,9	12,5	12,5
M2	65	5,2	25,9	75,8	6,2	15,5	81,2	4,2	14,6
M3	77,6	10,3	8,6	75,2	9,3	11,2	77,2	8,3	11,2
M4	74,1	8,6	15,5	73,9	5	14,9	72,9	8,3	18,8
M5	74,1	5,2	19	76,4	3,1	14,9	70,8	6,2	20,8
M6	72,4	0	22,4	72,7	4,3	16,8	70,8	2,1	25
M7	67,2	6,9	15,5	59	14,3	21,7	60,4	12,5	25
M8	48,3	13,8	31	37,9	20,5	34,2	50	14,6	29,2
M9	72,4	5,2	15,5	75,2	7,5	10,6	75,2	7,5	10,6
M10	69	10,3	12,1	62,1	10,6	18,6	67,3	8,6	16,5

Tablo 20'ye göre katılımcıların maddi durumları ile ilgili verdikleri cevaplar ile KDL oranları karşılaştırıldığında önemli bir farklılık olmamakla birlikte sıralamanın "yüksek", "düşük" ve "orta" şeklinde seyrettiği anlaşılmaktadır.

Tablo 21: Meslek ve KDL

		M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7	M8	M9	M10
İşçi	Olumlu %	92,3	88,5	84,6	84,6	88,5	88,5	76,9	57,7	84,6	80,8
	Olumsuz %	0	0	3,8	0	0	0	7,7	7,7	0	0
	Kararsız %	0	3,8	0	3,8	0	0	3,8	19,2	3,8	3,8
Memur	Olumlu %	77,5	67,5	77,5	80	82,5	80	62,5	37,5	70	55
	Olumsuz %	10	10	10	7,5	0	5	17,5	32,5	12,5	22,5
	Kararsız %	10	20	10	10	15	12,5	15	20	12,5	10
Çiftçi	Olumlu %	93,1	82,8	75,9	82,8	86,2	72,4	72,4	55,2	79,3	68,2
	Olumsuz %	0	0	6,9	0	0	0	6,9	10,3	0	9,1
	Kararsız %	0	13,8	10,3	10,3	3,4	13,8	3,4	20,7	6,9	9,1
Esnaf	Olumlu %	77,3	72,7	77,3	72,7	77,3	68,2	68,2	59,1	77,3	68,2
	Olumsuz %	4,5	9,1	4,5	4,5	4,5	0	0	4,5	0	9,1

	Kararsız %	13,6	13,6	13,6	18,2	13,6	13,6	18,2	22,7	9,1	9,1
Evhanımı	Olumlu %	87,8	82,9	85,4	80,5	85,4	82,9	78	61	87,8	82,9
	Olumsuz %	7,3	7,3	9,8	9,8	0	2,4	9,8	9,8	2,4	4,9
	Kararsız %	2,4	9,8	4,9	7,3	14,6	14,6	12,2	24,4	4,9	7,3
Öğrenci	Olumlu %	65,7	67,7	66,7	60,6	57,6	58,6	44,4	25,3	67,7	52,5
	Olumsuz %	14,1	5,1	12,1	9,1	5,6	5,1	15,2	22,2	10,1	10,1
	Kararsız %	17,2	25,3	18,2	26,3	5,6	33,3	37,4	49,5	18,2	33,3
Başka	Olumlu %	83,3	77,8	88,9	88,9	88,9	83,3	61,1	44,4	72,2	66,7
	Olumsuz %	5,6	5,6	5,6	5,6	5,6	5,6	16,7	7,8	11,1	16,7
	Kararsız %	5,6	16,7	5,6	5,6	5,6	11,1	22,2	27,8	16,7	11,1

Tablo 21'e göz attığımızda en yüksek olumlu tutum oranına sahip olan meslek grubunun "işçiler" olduğu görülmektedir. Onu "evhanımları" takip etmekte sıralama "çiftçi, esnaf ve öğrenci" şeklinde devam etmektedir.

Tablo 22: Dini Rehber ve KDL

	Müçtehid-İmam			Kur'an			Kendim			Alile-Çevre		
	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %
M1	78,7	7,3	8,5	50	25	25	68,4	10,5	10,5	84,4	6,2	9,4
M2	76,2	4,9	14,6	50	0	50	63,2	21,1	15,8	84,4	3,1	12,5
M3	79,9	6,7	8,5	25	25	50	68,4	21,1	10,5	68,8	18,8	9,4
M4	78	4,3	1,2	50	0	50	68,4	10,5	21,1	50	18,8	25
M5	78,7	3	11,6	50	0	50	78,9	0	21,1	53,1	9,4	37,5
M6	75	3,7	12,8	50	0	50	73,7	0	26,3	56,2	0	43,8
M7	66,5	10,4	14	50	0	50	42,1	31,6	26,3	46,9	15,6	34,4
M8	44,5	19,5	26,8	0	0	100	47,4	26,3	21,1	21,9	12,5	59,4
M9	77,4	4,9	9,8	50	0	50	57,9	21,1	15,8	71,9	9,4	9,4
M10	65,2	7,9	16,5	50	0	50	42,1	26,3	26,3	75	6,2	12,5

"Dini meselelerde nereye kime danışsınız?" ifadesiyle ölçtüğümüz dini rehber ile KDL ilişkisinin yer aldığı Tablo 22'ye göre, dini rehberi Müçtehid-İmam olanlar ile çevre-aile olanlar birbirine yakın oranlara sahiptir. İkinci sırada "kendim" ve üçüncü sırada da "Kur'an" cevabı verenler yer almaktadır.

Tablo 23: Dini Kimlik ve KDL

	Şiiilik			Sünnilik			Alevilik			Başka		
	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %
M1	87,7	2,8	4,7	39	29,3	29,3	33,3	33,3	33,3	60	30	20
M2	82,5	4,7	9,5	43,9	9,8	46,3	66,7	0	33,3	40	0	60
M3	82,5	7,1	6,2	43,9	22	31,7	66,7	0	33,3	80	10	10
M4	82,5	4,3	8,1	43,9	17,1	36,6	66,7	0	33,3	30	20	50
M5	80,6	3,8	10,9	58,5	7,3	31,7	66,7	0	33,3	30	10	60
M6	84,2	2,6	13,2	78,2	1,4	13,3	53,7	12,	34,1	66,7	0	33,3
M7	65,4	11,4	15,6	48,8	17,1	34,1	100	0	0	30	0	70
M8	46,9	17,1	27	29,3	24,4	46,3	33,3	0	66,7	0	30	70
M9	81	4,7	6,2	51,2	14,6	34,1	100	0	0	40	10	50
M10	71,1	6,2	12,8	41,5	26,8	29,3	66,7	0	33,3	40	10	50

Tablo 23'e göre, KDL sorularına en yüksek oranda olumlu yanıt veren katılımcılar kendilerini Şiiğe yakın görenler, ikinci sırada olumlu yanıt verenler Aleviliğe yakın görenler ve üçüncü sıradakiler de Sünniliğe yakın görenlerdir.

Tablo 24: Dini Eğitim ve KDL

	Müçtehid-Ahund			Aile			Okul-Öğretmen			Kendim		
	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %
M1	80,5	7,1	8,8	79	6,2	11,1	61,5	23,1	7,7	66,7	11,1	16,7
M2	77,9	3,5	15	69,1	6,2	22,2	69,2	3,8	23,1	77,8	16,7	5,6
M3	80,5	6,2	9,7	69,1	14,8	12,3	65,4	11,5	15,4	77,8	16,7	5,6
M4	86,7	3,5	7,1	54,3	8,6	29,6	65,4	11,5	11,5	72,2	11,1	16,7
M5	85	2,7	8,8	60,5	7,4	27,2	53,8	3,8	30,8	88,9	0	11,1
M6	83,2	3,5	9,7	56,8	4,9	33,3	53,8	3,8	26,9	83,3	0	16,7
M7	71,7	14,2	10,6	45,7	14,8	33,3	42,3	11,5	30,8	72,2	5,6	22,2
M8	50,4	15,9	29,2	28,4	22,2	40,7	38,5	19,2	23,1	50	16,7	33,3
M9	85,8	4,4	7,1	63	12,3	14,8	57,7	7,7	19,2	83,3	5,6	11,1
M10	74,3	8,8	11,5	53,1	12,3	23,5	46,2	15,4	19,2	66,7	5,6	27,8

Tablo 24'te katılımcıların dini eğitimi nereden/kimden aldıkları ile KDL sorularına verdikleri cevaplar karşılaştırılmış, en yüksek oranların "mücte-

hid-ahund” cevabı verenlere ait olduğu, ikinci sırada “kendim”, üçüncü sırada “aile” ve dördüncü sırada “okul-öğretmen” cevaplarının yer aldığı tespit edilmiştir.

Tablo 25: Uygun İsimlendirm ve KDL

	İmamiyye			İsna-Aşeriye			Caferiye			Başka		
	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %
M1	29,2	33,3	25	91,7	0	8,3	89,2	2,8	4,5	68,9	15,6	13,3
M2	50	12,5	29,2	91,7	0	8,3	83,5	1,7	11,9	55,6	15,6	28,9
M3	41,7	25	25	91,7	0	8,3	84,7	4	7,4	71,1	13,3	15,6
M4	45,8	29,2	12,5	100	0	0	80,7	4,5	10,2	62,2	4,4	33,3
M5	50	12,5	20,8	100	0	0	78,4	2,8	14,2	71,1	4,4	24,4
M6	41,7	20,8	20,8	100	0	0	76,1	1,1	17	68,9	4,4	26,7
M7	45,8	25	16,7	75	8,3	16,7	65,9	10,8	16,5	53,3	13,3	33,3
M8	20,8	41,7	25	50	33,3	8,3	47,7	14,8	30,1	37,8	17,8	42,2
M9	50	25	12,5	100	0	0	83,5	3,4	6,2	57,8	8,9	31,1
M10	29,2	37,5	16,7	83,3	8,3	0	75,6	2,3	13,1	44,4	17,8	35,6

Tablo 25'e göz attığımızda en uygun isimlendirmenin “İsna-aşeriye” olduğunu düşünenlerin KDL ile ilgili sorulara en yüksek olumlu cevabı veren grup olduğu anlaşılmaktadır. İkinci sırada “Caferiye” isimlendirmesini benimseyenler, üçüncü sırada “İmamiyye” isimlendirmesini benimseyenler yer almaktadır.

Tablo 26: Kendini Dindar Görme Derecesi ve KDL

	Çok Dindar			Dindar			Az Dindar			Dine İlgisiz		
	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %
M1	87,2	7,7	2,6	76,4	9	10,4	78	7,3	11	66,7	33	0
M2	92,3	5,1	0	69,4	4,9	22,2	75,6	6,1	17,1	0	33,3	66,7
M3	84,6	7,7	5,1	72,2	11,1	13,9	78	6,1	9,8	66,7	33,3	0
M4	76,9	12,8	7,7	75	4,9	16,7	70,7	6,1	15,9	0	33,3	66,7
M5	71,8	12,8	12,8	74,3	2,8	18,8	78	3,7	13,4	33,3	0	66,7
M6	74,4	5,1	17,9	72,9	3,5	19,4	69,5	2,4	19,5	33,3	0	66,7
M7	84,6	7,7	5,1	61,8	9	24,3	50	18,3	23,2	0	33,3	66,7
M8	69,2	7,7	20,5	42,4	20,8	30,6	30,5	19,5	40,2	0	33,3	66,7
M9	89,7	2,6	5,1	73,6	7,6	13,9	73,2	4,9	11	0	33,3	66,7
M10	87,2	2,6	7,7	63,9	12,5	16,7	61	7,3	20,7	0	33,3	66,7

Tablo 26’da katılımcıların kendini dindar görme derecesine göre KDL sorularına verdikleri cevaplar incelenmiş, en düşük orana sahip olanların “dinle ilgisi olmadığını” belirtenler, en yüksek olumlu cevap verenlerin ise “çok dindar”lar olduğu görülmüştür. “dindar”lar “çok dindarlar”dan sonra ikinci sırada, “az dindarlar” ise üçüncü sıradadır.

Tablo 27: Siyasi Kimlik ve KDL

	Muhafazakâr			Milliyetçi			S. Demokrat			Başka		
	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %	Olumlu %	Olumsuz %	Kararsız %
M1	64,3	7,1	21,4	86,5	6,5	5,2	68,6	11,8	11,8	72,7	13,6	9,1
M2	66,7	7,1	19	78,7	5,2	14,2	68,6	3,9	27,5	72,7	9,1	13,6
M3	71,4	7,1	14,3	78,7	9,7	8,4	70,6	5,9	19,6	77,3	13,6	9,1
M4	66,7	11,9	14,3	78,1	4,5	13,5	60,8	9,8	23,5	86,4	4,5	9,1
M5	71,4	4,8	14,3	77,4	4,5	14,8	64,7	2	27,5	86,4	4,5	9,1
M6	69	9,5	14,3	74,8	2,6	17,4	58,8	2	33,3	90,9	0	9,1
M7	66,7	11,9	14,3	65,2	11,6	18,1	54,9	11,8	27,5	54,5	18,2	22,7
M8	50	23,8	19	44,5	15,5	33,5	33,3	19,6	39,2	40,9	27,3	31,8
M9	71,4	7,1	14,3	77,4	5,8	11	70,6	5,9	15,7	77,3	9,1	13,6
M10	64,3	14,3	14,3	67,7	8,4	16,8	62,7	3,9	23,5	68,2	13,6	13,6

Son olarak Tablo 27’de katılımcıların benimsedikleri siyasi kimlik ile KDL anlayışları arasındaki ilişkiyi incelemek üzere bir karşılaştırma yapılmıştır. Buna göre katılımcılardan KDL sorularına olumlu cevap verenlerin büyük çoğunluğu kendilerini “milliyetçi” olarak ifade edenler, ikinci sırada “muhafazakâr” olarak ifade edenler ve hemen arkasından da “sosyal demokrat” olarak ifade edenler yer almaktadır. Görüldüğü gibi “başka” seçeneğini işaretleyenlerin oranı çok yüksektir. Bu durumun deneklerin sunulan seçeneklerden birden fazlasını işaretlemek isteğinden kaynaklandığı kanaatindeyiz.

5. Sonuç

Yapılan tahliller sonucunda ortaya çıkmaktadır ki, karizmatik nitelik aşkın, insanüstü, istisnai, rutin dışı, ilahi kaynaklı, bahşedilen veya verilen bazı ilahi güçlerden kaynaklanan bir niteliktir. Kurumsal ve kalıcı bir yapı değildir, tekdüze işleyişlerin, geleneğin karşısında yer alır, önceden kestirilemez, tahmin edilemez, ekonomik temellere dayanmadığı gibi rasyonel ekonomik yapıyı da reddeder. Ussal olmayan, duygusal ve inanma temelli bir bağlıdır.

Bu niteliklerin çoğunu ya da tamamını ve hatta daha fazlasını karizmatik dini liderlerde görebiliriz. Buna göre karizmatik dini liderler çeşitli bakımlardan yoğun, günlük veya normal gerçekliğin ötesinde bir dini şahsiyet görünümüne sahiptirler, ya da öyle inanılır. En önemlisi aşkın ya da içkin bir ilahi kaynaktan beslenirler. Aşkın varlık, ruh veya ilahla temas ve iletişim, ani yakınlık, beraberinde ya da devamında özgün bir mesaj, ses, ilham ya da vahiy söz konusudur. Zaman ve mekânla sınırlı değildirler, çoğunlukla toptan itaat gösterilir.

Tipik karizmatik dini liderlik örneği olarak görülen Şii İmamet ve Mehdi anlayışında da bu niteliklerin çoğunu, bazı farklılıklarla da olsa, bulmak mümkündür. Buna göre imamlar Allah'ın nurudur. Allah tarafından seçilmiş, himaye edilmiş ve hazırlanmışlar, peygamber veya masum imam tarafından tayin edilmişler, son peygamberin soyundan, geçmiş peygamberlerin özelliklerini haiz, hak ve batılı bilmenin tek yolu ve melekuti bir makama sahip kimselerdir. Bilerek veya bilmeyerek günah işlemezler, hata etmezler, yanılmazlar, yaptıkları her şey Allah'ın isteğine uygundur. Unutmazlar, en yiğit ve en cesur kimselerdir. Mucize gösterirler, sıradan insanların sahip olduğu heva ve hevese, makam arzusuna, mal, servet ve mevki hevesine kapılmazlar. Allah tarafından vahiy yoluyla ilim sahibi olduklarından, Peygamber ve Hz. Ali aracılığıyla gelen bir ilme sahip olduklarından İslam'la ilgili her şeyi bilirler. İmamet ve Mehdi anlayışının ayrılmaz bir boyutu olan, kişilere zaman ve mekân ötesi nitelikler atfeden "gaybet" ise en önemli karizmatik niteliklerden bir başkasıdır.

Diğer taraftan İmamet ve Mehdi anlayışı çerçevesinde teoride kabul edilen bu karizmatik niteliklerin, hali hazırdaki durumla büyük oranda paralellik arzettiği gözlenmektedir. Bunu göstermek, karizmatik niteliklerin toplumsal gerçeklikte nasıl ve ne kadar yansımaya sahip olduklarını görmek amacıyla, örneklem üzerinde gerçekleştirilen uygulama verilerine baktığımızda; ortalama %70-80 oranında olumlu bir katılım tespit edilmiştir. Aynı zamanda konuyla ilgili bu katılımın çok güçlü olduğu da söylenebilir. Çünkü analizlere göre İmam ve Mehdinin sahip olduğuna inanılan karizmatik niteliklerle ilgili bu yüksek katılım, cinsiyet, yaş, ikamet yeri, dini kimlik/mezhep, uygun isimlendirme, siyasi kimlik, dini eğitimi nereden aldığı, dini rehberlik, maddi durum, medeni durum, eğitim durumu, meslek ve dindarlık gibi değişkenlere göre önemli farklılıklar göstermemektedir.

Kaynakça

- Akyüz, Niyazi, "Dinlerin Teşekkülünde Dini Liderlerin Karizması", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 2000, c. 41, sayı: 1, ss 277-291.
- Albayrak, Ali, *Caferilerde Dini ve Sosyal Hayat (Ankara Keçiören Örneği)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.
- Allame Seyyid İbn Tavûs, *Aşura Gününün Ardından*, çev.: Cafer Bayar, Kevser Yay., İstanbul 2011.
- Atay, Mehmet, *Kütüb-i Sitte'deki Mehdi Hadislerinin Dinler Tarihi Açısından İncelenmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2003.
- Aydınlı, Osman, "Mezheplerin Oluşum Sürecinde Mevalî'nin Rolü", *Gazi Ü. Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Çorum 2003, c. 2, sayı: 3, ss 1-26.
- Ayşe Bintü'ş-Şati, *Hazreti Zeynep*, çev.: Ehet Solhan, Alulbeyt Yay., İstanbul 2009.
- Barker, Elieen, *New Religious Movements*, HMSO, Londra 1992.
- Barnes, Douglas F., "Charisma and Religious Leadership: An Historical Analysis", *Journal for Scientific Study of Religion*, 1978, c. 17, sayı: 1, ss 1-18.
- Bilgiseven, Amiran Kurtkan, "Anı Yazıları: Demokrasi, Fırsat Eşitliği ve Seçkinler", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 2004, sayı: 30, ss 95-109.
- Cook, Michael, "Max Weber ve İslam Mezhepleri", çev.: Celaleddin Çelik, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2004, c. 4, sayı: 4, ss 235-241.
- Çapçioğlu, İhsan, Şahin, M. Cem, Erdoğan, Nuran, "Max Weber Sosyolojisinde Karizmatik Otorite ve Dini Liderlik", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2010, c. 14, sayı: 2, ss 51-76.
- Çiğdem, Ahmet, *Bir İmkân Olarak Modernite, Weber ve Habermas*, İletişim Yay., İstanbul 2004.
- Demirci, Filiz, *Caferilerin Dini Örf ve Adetleri -İğdir Örneği-*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyesi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2006.
- Dow, Jr. Thomas E., "The Theory of Charisma", *The Sociological Quarterly*, 1969, c. 10, sayı: 3, ss 306-318.
- Edizler, Gaye, "Karizmatik Liderlikte Duygusal Zekâ Boyutuyla Cinsiyet Faktörüne İlişkin Literatürel Bir Çalışma", *Selçuk İletişim Dergisi*, Konya, c. 6, sayı: 2, ss 137-150.
- Freyer, Hans, *Din Sosyolojisi*, çev.: Turgut Kalpsuz, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, no: LIV (54), Ankara 1964.
- Friedrich, Carl J., "Siyasi Liderlik ve Karizmatik İktidar Mesele-si", çev.: Metin Kıratlı, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1961, c. XVI, sayı: 2.
- George, C.H., *The Protestant Mind of The English Reformation*, Princeton U. Press, New Jersey 1961.
- Gül, Hasan ve Aykanat, Zafer, "Karizmatik Liderlik ve Örgüt Kültürü İlişkisi Üzerine Bir Araştırma", *Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi*, Erzurum, 2012, c. 16, sayı: 1, ss 17-36.
- Gül, Hasan ve Çöl, Güner, "Atıf Teorisinde Belirtilen Karizmatik Lider Özelliklerinin Üçlü Örgütsel Bağlılık Modeliyle İlişkileri Üzerine Bir Araştırma", *Atatürk Ü. İ.İ.B.F.Dergisi*, Erzurum 2003, c. 3-4, sayı: 17, ss 163-185.
- Hakyemez, Cemil, "Şii İmamiyye Fıkının Teşekkül Süreci ve İmamet", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Çorum, 2008, c. 7, sayı: 13, ss 7-36.
- , *Şia'da Gaybet İnanıcı ve Gaib Onikinci İman*, İsam Yay., Ankara, 2009.
- Hansen, George P., *The Trickster and the Paranormal*, Xlibris Corporation, Philadelphia 2001.
- İlhan, Avni, *Mehdilik*, Kaynak Yay., İzmir, 1976.
- Judge, Timothy A., Woolf, Erin Fluegge, Hurst, Clarice ve Livingston, Beth, "Charismatic and Transformational Leadership", *Zeitschrift für Arbeitswissenschaft*, 2006, c. 50, sayı: 4, ss 203-214.
- Juurikkala, Oskari, "Likeness to the Divinity? Virtues and Charismatic Leadership", *Electronic Journal of Business Ethics and Organization Studies (EJBO)*, 2012, c. 17, sayı: 2, ss 4-15.

- Kirel, Çiğdem, "Liderlik Davranış Biçimleri Konusuna Yeni Bir Yaklaşım: Karizmatik Liderlikten Dönüşümsel Liderliğe", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Eskişehir, 2001, c. 1, sayı: 1, ss 43-59.
- Kutlu, Sönmez, "Mürchie Mezhebi: Doğuşu, Fikirleri, Edebiyatı ve İslam Düşüncesine Katkıları", *Gazi Ü. Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Çorum, 2002, c. 1, sayı: 1, ss 168-210.
- Kutluay, Yaşar, *İslam ve Yahudi Mezhepleri*, Ankara Üniversitesi Yay., no: LXIV, Ankara 1965.
- , *Tarihte ve Günümüzde İslam Mezhepleri*, Selçuk Yay., Ankara, 1968.
- Lindholm, Charles, *Charisma*, Basil Blackwell, Oxford, 1990, (pdf sürüm 2002).
- Matheson, Craig, "Weber and the Classification of Forms of Legitimacy", *The British Journal of Sociology*, 1987, c. 38, sayı: 2, ss 199-215.
- Mukari, Nasır, *Gençlere Hayat Rehberi*, çev.: M. Ali Alevi, Caferider Yay., İstanbul, Tarihsiz.
- Mutahhari, Murtaza, *İmam Hüseyin ve Kerbela*, çev.: Hasan Kanatlı, Kevser Yay., İstanbul, 2008.
- Öktem, Niyazi, "Max Weber", *İstanbul Üniv. Hukuk Fakültesi Mecmuası*, İstanbul, 1994, c. 54, sayı:1-4, ss 369-384.
- Öz, Mustafa, *İslam Mezhepleri Tarihi*, Ensar Yay., İstanbul, 2012.
- , *Mezhepler Tarihi ve Terimleri Sözlüğü*, Ensar Yay., İstanbul, 2012.
- Özdemir, Şennur, "Karşılaştırmalı Bir Perspektiften Kapitalizm ve Kültür", *Sosyoloji Dergisi*, 2008, c. 3, sayı: 17, ss 49-79.
- Özen, Yener, "Karizma", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2012, c. 1, sayı: 3, ss 367-385.
- Öztürk, İbrahim, *Caferiliğin (İmamiyye'nin) Anadolu'ya Girişi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 2006.
- Pfaff, Steven, "Nationalism, Charisma and Plebiscitary Leadership: The Problem of Democratization in Max Weber's Political Sociology", *Sociological Inquiry*, 2002, c. 72, sayı:1, ss 81-107.
- Pişvayı, Mehdi, *İmam Hüseyin'in Hayatı*, çev.: Davut Duman, Asr Yay., İstanbul, 2008.
- Saadetperver, Ali, *Nur Tecellisi*, çev.: Muhammed Emin, Asr Yay., İstanbul, 2011.
- Sarıkaya, Saffet, "Dini Zihniyetin Oluşumunda Dini Tarikat ve Cemaatlerin Olumsuz İzdüşümleri", *Araştırmalar: İnsan Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2000, sayı: 5-6.
- Schacht, Joseph, "İslam Hukuk Sosyolojisine Bakış", çev.: Bülent Uçar, Hakkı Arslan, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı: 15, ss 101-126.
- Shils, Edward, "Charisma, Order, and Status", *Amerikan Sociological Review*, 1965, c. 30, sayı: 2, ss 199-13, s. 200.
- Sunar, Lütfi, "Weber'in İktisat Sosyolojisi: Uygarlığı Anlamanın Anahtarı Olarak İktisadi Zihniyet", *Sosyoloji Konferansları*, 2012, c. 1, sayı: 45, ss 19-42.
- Şirazi, M. Mekarim, *Ehl-i Beyt Mektebinde Temel İnançlar*, Aşura Yay., Çorum, 1993.
- Takala, Tuomo, "Darkside of Charisma: Elements of Irresponsible Leadership", *İş Ahlakı Dergisi*, 2009, c. 2, sayı: 4, ss 43-64.
- Taplamacıoğlu, Mehmet, *Din Sosyolojisi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., no: XLVII, Ankara 1963.
- Wach, Joachim, *Din Sosyolojisine Giriş*, çev.: Battal İnandı, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları no: 181, Ankara, 1987.
- Weber, Max, *From Max Weber: Essays in Sociology*, çev.: Hans Gerth ve C. Wright Mills, Oxford University Press, New York 1946.
- , *Sosyoloji Yazıları*, İngilizceye çeviren: H. H. Gerth, C. Wright Mills, Türkiye çeviren Taha Parla, İletişim Yay., İstanbul 1998.
- , *The Religion of China*, çev.: Hans H. Gerth, The Macmillian Company, New York 1964.
- , *The Theory of Social and Economic Organization*, çeviren: A. M. Henderson ve Talcott Parsons, Oxford University Press, New York 1947.
- Yukl, G., *Leadership in Organizations*, 3. Baskı, Prentice Hall International, 1994.